

Het complete verhaal

fd.

Outlook
krant • magazine • circle

Tsjoengking Express

Tsjoengking Express

Moderne breedband-infrastructuur in Iran, ontembare bouwwoede in Turkijë, productie-to-the-max in China. Op zijn reizen door het oneindige land tussen Duitsland en midden-China raakte Haroon Sheikh onder de indruk van de economische kracht die hier wordt ontketend. De senior researcher voor Dasym Investment Strategies heeft een diepe belangstelling voor traditie, en hoe die inwerkt op de ambities van verschillende culturen. Geboren in Leidschendam uit een Pakistaanse vader en Surinaamse moeder, kan

hij zelf putten uit een rijke culturele bagage. Zijn indrukken en gesprekken heeft hij voor FD Outlook aaneen geschreven als één lange reis. In het oude industriële hart van Duitsland stapt hij op een trein met aluminiumonderdelen die bestemd zijn voor een fabriek in Tsjoengking, duizenden kilometer verder in China. Onderweg luistert hij naar de economische, culturele en politieke polslag op deze alternatieve zijderoute. Volgend jaar verschijnt zijn 'virtuele' reis in boekvorm. Filmmaker Josjah Kunkeler verkent de mogelijkheden voor een documentaire.

De auteur

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij Dasym. Dit is de bundeling van zijn verslagen over de opkomende economiën tussen Duitsland en China.

De reis

Duitsland, de nieuwe morele supermacht
Industriële powerhouse omarmt groene energie

Oost-Europa, schuivende grenzen
Transitie naar een moderne landbouwconomie

Rusland, tussen chaos en grootmacht
Brute machts-politiek met onmisbaar aardgas

Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte
Sterke bouwsector als symbool van ontembare groei

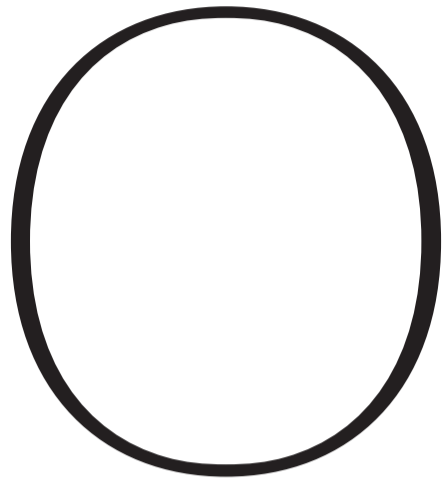

Iran, de koninklijke weg
Groei wordt mogelijk dankzij breedband en energienetwerk

China, 's werelds schoolmeester
Zo maak je auto's, machines, elektronica, en nog heel veel meer

Tsjoengking Express

p het station van Duisburg, de oude industriestad in het Ruhrgebied, wordt een wagon volgeladen met startmotoren en generatoren. De auto-onderdelen van Robert Bosch GmbH worden vervoerd door Trans-Eurasia Logistics, een samenwerking tussen de Duitse en Russische spoorwegen. De meeste internationale handel gaat per schip, omdat dat goedkoper is. Maar voor dure producten als auto's en elektronica is het spoor een goed alternatief, dat bovendien veel sneller is. In maart 2014 heeft Volkswagen een enorm logistiek centrum in Duisburg geopend.

De wagon is onderdeel van een karavaan van vijftig treinstellen, die begint aan een veertien dagen durende reis over de Euraziatische vlakte, en die via Rusland en Centraal-Azië leidt naar een andere onopvallende, maar onwaarschijnlijk grote stad in het binnenland van China: Tsjoengking. Aangezien arbeid in Chinese kuststeden steeds duurder wordt, hebben bedrijven als HP, Apple en Foxconn productiefaciliteiten in deze stad opgezet.

Deze spoorverbinding wordt sinds het bezoek aan Duitsland van de Chinese

president Xi Jinping in maart vorig jaar steeds intensiever gebruikt, maar het pad naar het Verre Oosten lonkt al lang. Europa kent al eeuwen een sterke drang naar het Oosten. Ontdekkingsreizigers als Marco Polo, de handelaren van de VOC en ook veroveraars als Napoleon waren bezeten op de oosterse welvaart en mystiek. Duitse denkers en schrijvers als Leibniz, Goethe en Hesse wilden de geheimen van het Oosten ontrafelen.

De laatste jaren wordt er gebouwd aan een eigentijdse verbinding tussen oost en west. Duitse technologie en organisatie banen zich een weg naar de grondstoffen van Rusland en de nieuwe markten en arbeidskrachten van China. Hierin is een subtiele, maar uiterst belangrijke verschuiving gaande.

Het Duitsland dat wij kennen hoort bij het Westen. Het is lid van de Navo, de Europese Unie, een belangrijke bondgenoot van de Verenigde Staten en het verdedigt westerse waarden tegen Russische invloed. Maar tegelijk is het land ook uiterst voorzichtig in de relatie met Rusland. De Duitsers hebben geen zin om opnieuw het slagveld te worden van de strijd tussen het Westen en Rusland, net als tijdens de Koude Oorlog.

Het afgelopen decennium heeft Duitsland een nieuwe energie-infrastructuur richting het oosten gebouwd. Onder Gerhard Schröder is Northstream door

Bondskanselier Willy Brandt (1913-1992) wordt gezien als de vader van de Duitse Ostpolitiek.

de Oostzee aangelegd, een olie- en gaspijplijn direct uit het Russische Sint-Petersburg, die politiek gevoelige Oost-Europese landen omzeilt.

In diezelfde periode is het huidige Duitse exportapparaat opgebouwd: een industriële machine die hongerig is naar grondstoffen en goedkope arbeid. Eerst richtte de export zich op Europa, daarna op Azië. Sinds 2000 groeide de export van een derde van het Duitse BNP naar de helft daarvan.

Dit exportapparaat leeft op groeiemarkten waarvan China de belangrijkste is. En de interesse is wederzijds. China moet zijn economisch model van goedkope arbeid naar hoogwaardige productie verschuiven, en Duitsland is hét voorbeeld van technologisch geavanceerde industriële productie.

Om te zien wat er op deze nieuwe Zijderoutes gebeurt, stap ik in Duisburg op een passagierstrein naar het oosten. Die rijdt door het Ruhrgebied, ooit de meest dynamische regio van het land. Dit was na de oorlog de motor van het West-Duitse wirtschaftswunder. Maar een halve eeuw geleden begon de stille revolutie die het Duitse pad zou verleggen van het westen naar het oosten.

Terwijl tijdens de Koude Oorlog vooral de Amerikanen de confrontatie zochten met de communistische landen, ontwikkelde Duitsland een eigen Ostpolitiek. Na de Tweede Wereldoorlog moest het land zich moreel rehabiliteren. Willy Brandt viel in 1970 symbolisch op zijn knieën bij de herdenking van de Poolse Joden in het getto van Warschau. Duitsland kon geen militaire macht meer zijn. Het keerde zich naar binnen en koos voor een andere rol. Onder Brandt zocht West-Duitsland toenadering tot

Routeschema

Breedband in Iran, autofabrieken in China: elke regio langs de nieuwe zijderoute biedt andere troeven in het internationale economische verkeer. Haroon Sheikhs imaginaire reis voert langs de volgende regio's:

- **Duitsland, de morele supermacht**
Groene energie
- **De schuivende grenzen van Oost-Europa**
Landbouwproducten
- **Rusland, tussen chaos en grootmacht**
Aardgas
- **Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte**
Bouw en constructie
- **De Koninklijke Weg leidt naar Iran**
Breedbandverbindingen
- **China, de schoolmeester van de wereld**
Auto- en machinefabrieken

Morele supermacht zet koers naar het Oosten

Over de eindeloze Euraziatische vlakte, tussen Duisburg en Tsjoengking in China, worden nieuwe verbindingen gelegd. Kabels, telecomstructuren en spoorlijnen vormen de nieuwe zijderoutes tussen oost en west. Haroon Sheikh volgt de nieuwe oostelijke transport- en migratieroutes, die de nieuwe wereldorde belichamen. Vandaag de eerste aflevering, over Duitsland: de nieuwe 'morele supermacht', die zijn blik oostwaarts richtte.

Haroon Sheikh

Nieuwe wegen

Onder de stofwolken van de Aziatische steppe en achter de sluiers van Teheran bloeit een onvermoede ondernemersgeest. De

hotspots worden aaneengesmeed door kabels, spoorlijnen en de geduldige handelsstrategie van Duitsland. Opkomende regio's

zijn een belangrijk thema in FD Outlook. Zie fd.nl/search voor meer informatie over zijderoutes en transportverbindingen.

Oost-Europa: openheid en economische betrekkingen in plaats van strijd. Het communisme moest overwonnen worden door betere betrekkingen: 'Wandel durch Annäherung'. Of een variant daarop: 'Wandel durch Handel'. De val van de Berlijnse Muur was voor de Amerikanen een bevestiging van Reagans harde aanpak. Voor West-Duitsland bewees het vooral het succes van de Ostpolitik.

Toen de muur vijftig jaar geleden viel, drukte het oorlogsverleden nog een zware stempel op het land. Het is nu moeilijker om het je voor te stellen, maar Polen vreesde in 1989 nog dat Duitsland direct het in 1945 verloren territorium terug zou eisen. Ook de Fransen en Engelsen waren sceptisch over de hereniging van het land. 'Twee keer hebben we de Duitsers verslagen en hier staan ze weer', was de reactie van Margaret Thatcher. Onze eigen premier Ruud Lubbers was het vaak met Thatcher eens en ook hij had twijfels over de hereniging, iets wat hem waarschijnlijk het voorzitterschap van de Europese Commissie kostte.

Duitsland moest zich, zowat een halve eeuw na de oorlog, dus nog steeds bewijzen. Het nam de last van de vereniging alleen op zich. Zonder hulp van anderen heeft het jarenlang de broekriem aangekrompen en geïnvesteerd. Het heeft de levensstandaard van bijna 20 miljoen ossi's opgetild, waarvan er één nu bondskanselier is. Deze Ostpolitik is een van de meest onderbelichte economische successen uit de recente geschiedenis.

Hoe anders zijn de afgelopen twintig jaar voor onze oosterburen geweest. Geen consumptiecultuur, geen huizenbubbel of schuldenberg. In plaats daarvan werden de lonen gematigd, huizenbezit ontmoedigd en werden er moeilijke hervormingen uitgevoerd. Terwijl de meeste westerse landen zich rijk waanden en leenden van de toekomst, hieven de Duitsers een solidariteitstaks en investeerden ze in de toekomst.

Mijn trein gaat langs Stuttgart en het moderne, bloeiende industriële hart van Zuid-Duitsland en stopt bij het plaatsje Schwäbisch Hall. Het landschap staat hier vol grote en kleine zonnepanelen en windmolens. Weer zo'n stille revolutie: de 'Energiewende'. Met wetgeving en subsidies stimuleert de Duitse overheid

duurzame energieproductie. Op erg zonnige en winderige dagen komt meer dan twee derde van de totale elektriciteitsbehoefte uit duurzame bronnen. Vroeger werd de energie geleverd door de 'grote vier': E.ON, EnBW, RWE en Vattenfall. Inmiddels zijn er al zo'n 3000 regionale energieleveranciers, zo is mij verteld: kleine bedrijven, boeren, individuele consumenten en energiecoöperaties. Zo blijven de energie-inkomsten ook in de regio en draagt het beleid bij aan de lokale werkgelegenheid.

Waarom hebben wij in Nederland nooit zoiets gedaan? Ik vraag me af of Duitsland werkt aan een ander soort systeem, een duurzamer kapitalisme met een meer menselijk gezicht. In Nederland hebben wij lang het Angelsaksische model van individualisme, concurrentie en kortetermijnwinst gevolgd. In Duitsland zijn ze zeker sinds de crisis steeds sterker gaan geloven in een alternatief Rijnlandmodel, dat grenzen stelt aan de markt en bovenal gebaseerd is op coöperatie. Werknemersorganisaties bepalen mede het beleid van bedrijven. 'Mitbestimmung' heet dat. Bedrijven werken samen met de overheid en vakbonden in 'Konzertierte Aktion'. Bedrijven werken samen met onderwijsinstellingen om misschien wel de meest kundige beroepsbevolking van de wereld op te leiden.

Op het gebied van technologie en data zet Duitsland zich in voor de bescherming van burgers, veelal tegen grote Amerikaanse technologiebedrijven als Google, Facebook en Apple. Duitse beleidsmakers zijn voorvechters van het recht op privacy en vergeten worden, en onderzoeken of deze bedrijven als monopolisten aangepakt kunnen worden. Voor Angela Merkel werd dit een persoonlijke queeste toen naar buiten kwam dat ook haar mobiele telefoon jarenlang was afgeluisterd door de NSA, de

Ostpolitik In plaats van strijd kozen de Duitsers al vroeg toenadering tot het Oosten

Energiewende Op sommige dagen komt twee derde van de Duitse energie uit duurzame bron

Paus als keerpunt 'Keuze Ratzinger als paus toonde dat Europa Duitsers weer vertrouwde'

Amerikaanse geheime dienst.

Het nieuwe Duitsland doet niet aan dit soort klassiek machtsvertoon. Zijn macht is informeel en moreel, door een voorbeeld voor anderen te zijn en door machtsmisbruik aan te kaarten. Bij de uitbraak van de eurocrisis bleef het voorzichtig en weigerde het de leiding te nemen. Naarmate de crisis voortduurde, groeide de roep om Duits leiderschap, en die kwam uit verrassende hoek. In 2011 zei Radoslaw Sikorski dat hij de eerste Poolse minister van buitenlandse zaken is die banger is voor Duitslands afwachtende houding dan voor Duits ingrijpen.

Dat is de grote ironie van de geschiedenis. Ostpolitik werd uit nood geboren, want de wereld vertrouwde Duitsland niet na de oorlog. Van de nood werd daarna een deugd gemaakt, en Duitsland is sindsdien een nieuw soort wereldmacht geworden. In plaats van anderen tot iets te dwingen, stelt en volgt het zelf de hoogste normen. Duitsland is sinds de oorlog honderdtachtig graden gedraaid en een morele supermacht geworden.

Volgens de Duitse filosoof Peter Sloterdijk, bij wie ik een paar jaar geleden promoveerde, lag het keerpunt in 2005, toen Joseph Ratzinger tot paus Benedictus XVI werd verkozen. Het was een teken dat, na zestig jaar aan zichzelf gewerkt te hebben, Europeanen de Duitsers weer vertrouwden.

Deze legitimiteit is des te sterker buiten Europa. In Azië was Japan de grote boosdoener van de Tweede Wereldoorlog. Engeland en Frankrijk hadden grote koloniale rijken. Ondanks dat het enkele kolonies had, wordt Duitsland zo niet herinnerd. Opkomende landen wantrouwen de militaire en politieke invloed die Amerika wereldwijd uitoefent, maar Duitsland heeft dergelijke ambities niet. Het land heeft een unieke status tussen de gevestigde wereldmachten.

Duitsland kan in de wereldorde van de eenentwintigste eeuw een belangrijke schakel worden: als een brug tussen oost en west, als een informeel rijk dat een voorbeeld is op het gebied van duurzaamheid en menselijk kapitalisme. Een zachte macht die gelooft in 'Wandel durch Handel'.

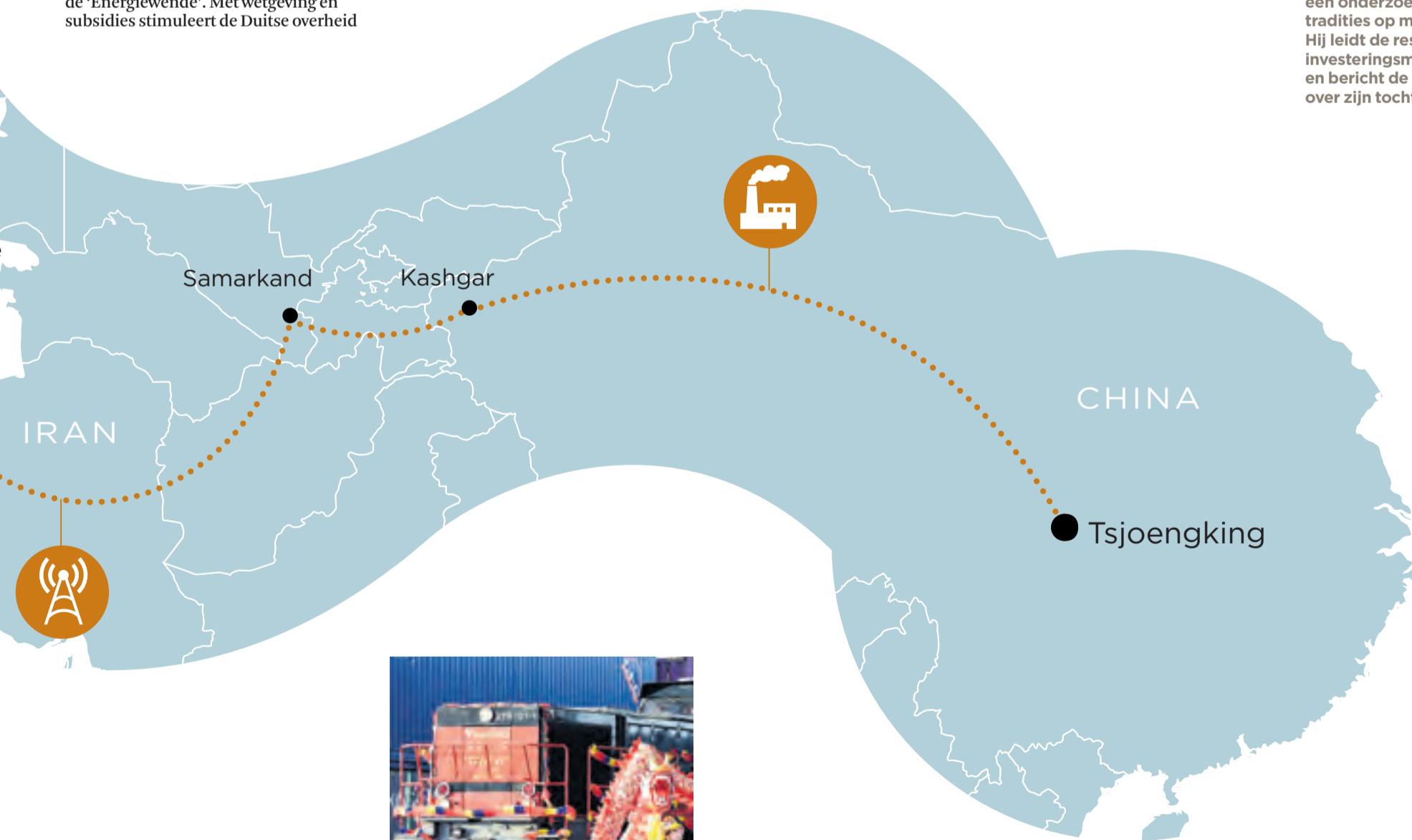
Terwijl ik uit het raam de nieuwbouw in Dresden voorbij zie komen en de Tsjechische grens nadert, daagt het mij: Duitsland hoort niet bij de ontwikkelde wereld. Het is een opkomend land. Het is immers jong: het verenigde Duitsland bestaat pas een kwarteeuw. In die tijd heeft het niet op krediet geconsumeerd, zoals Amerika en de rest van West-Europa, maar heeft het geïnvesteerd, net als China en de andere opkomende economieën.

En net als die BRIC-landen moet het zijn eigen weg nog vinden. Duidelijk is dat voor Duitsland het Oosten lonkt. Net als China is opkomend Duitsland gebaat bij een meer multipolaire wereld. Engeland en Frankrijk steunden de VS bij hun buitenlands beleid in Libië en Syrië. Duitsland stemde, samen met Rusland en China, niet voor militair ingrijpen.

Maar het Oosten is tegelijkertijd ook dreigend. Toen de 'Energiewende' begon, waren Duitse bedrijven wereldleiders op het gebied van zonne-energie. Maar die zijn nu door Chinese bedrijven uit de markt geconcurrereerd.

Nadat we het onzichtbaar geworden IJzeren Gordijn zijn gepasseerd, eindigen we in Praag, waar reclames van Duitse multinationals groot op de billboards prijken. Nog een succes van de Ostpolitik. Toenadering en handel hebben in de 20ste eeuw het inefficiënte communisme van Oost-Europa veranderd. Maar zal het in de 21ste eeuw ook zo gaan met het dynamische communisme van de Chinezen? Misschien zal de toenadering ditmaal juist Duitsland veranderen. Nog dreigender is de situatie voor Oost-Europa. Want wanneer de machtsverhoudingen veranderen, staan hier meteen de grenzen van staten op het spel, zo hebben we het afgelopen jaar gemerkt.

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie op een onderzoek naar de invloed van tradities op moderne samenlevingen. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij Dasym en bericht de komende maanden over zijn tocht naar het Oosten.

Duisburg, 29 maart 2014: feestelijke opening van de spoorverbinding met het Chinese Tsjoengking. FOTO: CORBIS

De fragiele landkaart die Oost-Europa heet

Grote buurlanden kun je niet vertrouwen, zo leerde Polen in de 20ste eeuw, en zo ondervindt Oekraïne nu. De landen in de regio hebben veel potentie en zoeken naar samenwerkingsverbanden – want de Russische beer is nooit ver weg.

Haroon Sheikh

Voorafgaand:
'Morele supermacht zet koers naar het Oosten'
(14 februari jl.)

...Terwijl tijdens de Koude Oorlog vooral de Amerikanen de confrontatie zochten met de communistische landen, ontwikkelde Duitsland een eigen Ostpolitiek. Na de Tweede Wereldoorlog moest het land zich moreel rehabiliteren. Willy Brandt viel in 1970 symbolisch op zijn knieën bij de herdenking van de Poolse Joden in het getto van Warschau. Duitsland kon geen militaire macht meer zijn.

Vanaf het restaurant op het dakterras van Hotel U Prince kijk ik uit over de menigte op het Old Town Square in Praag. Het prachtige historische plein staat vol vrolijke Tsjechische jeugd, en Engelsen, Duitsers en Nederlanders die hier hun vrijgezellenfeest vieren. Met 'pricefighters' als EasyJet komen deze toeristen hier op vrijdagavond aan om een weekend in kroegen en disco's door te brengen waar het bier goedkoop is en goed smaakt. Ze weten hier hoe je bier moet maken: ons woord 'pils' komt van de nabijgelegen stad Pilsen. Lopend door Praag kom ik bij het Wenceslasplein, dat vol staat met winkels en billboards van grote internationale merken: de stad is booming.

Praag mag dan populair zijn, Oost-Europa als regio spreekt weinig tot onze verbeelding. Het behoort niet tot het rijke Westen, maar het is ook niet zo dynamisch als Azië. We zijn geneigd er niet veel aandacht aan te schenken. Het is tekenend dat Nederlandse universiteiten momenteel allerlei Oost-Europese taalopleidingen aan het sluiten zijn. Sinds de afschuwelijke oorlogen in Joegoslavië in de jaren negentig hebben wij in Nederland eigenlijk voornamelijk in negatieve zin gesproken over arbeidsmigranten uit Polen en Roemenië. Oekraïense steden leerden we heel even op feestelijke wijze kennen tijdens het EK voetbal in 2012.

Maar vorig jaar veranderde dat beeld radicaal. De opstand in Oekraïne, de in-

name van de Krim door Rusland, de oorlog rond Donetsk en de aanslag op vlucht MH17 brachten de regio op brute wijze onder onze aandacht. Zonder al te veel moeite veranderde Rusland de kaart van Europa: iets wat we niet voor mogelijk hadden gehouden. 'Negentiende-eeuws' noemde de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken John Kerry dit. Was dit een uitzonderlijke annexatie, simpelweg gedreven door het megalomane karakter van Poetin, of zegt het iets fundamenteels over de regio? Hoe vast staan die grenzen? Dit zijn de vragen waarop ik een antwoord zoek terwijl ik door Oost-Europa trek.

Tsjechië scheidde zich in 1993 na 75 jaar af van Slowakije, een verandering van de kaart die vreedzaam verliep. Toch wordt mij al gauw duidelijk dat achter de gemoedelijke en optimistische sfeer van Praag de wonden van een duister verleden nog zichtbaar zijn. Een gids vertelt me dat de oude Joodse wijk van de stad nog zo mooi is doordat de nazi's die bewust spaarden: na de holocaust wilden ze hier een museum maken voor het volk dat zij vernietigd hadden. Op het nu modieuze Wenceslasplein werd de Praagse lente in 1968 met harde hand door de Sovjet-Unie neergeslagen. In de 21ste eeuw is het gemakkelijk om te vergeten hoe de 20ste eeuw hier huis heeft gehouden. Vijftig jaar lang ging Oost-Europa gebukt onder de twee meest destructieve totalitaire ideologieën van de moderne geschiedenis: eerst die van de nazi's, toen die van de Sovjets.

Ik neem de trein naar Polen en reis langs vlakke landschappen en grote boerderijen. Aangekomen in Krakau valt de bedrijvigheid op. Ook Polen zit in de lift. Op het dieptepunt van de eurocrisis, in 2009, toen het bnp van de EU met 4,5% kromp, groeide de Poolse economie met 1,6% en daarmee was dit het enige land dat nog groeide. De hardwerkende

Krakau, 1 maart: herdenking van het anticommunistische Poolse verzet tegen de Sovjet-bezetting.

FOTO: BEATA ZAWRZEL

bevolking van het zesde land van de EU is actief in heel Europa. Multinationals investeren hier volop. De kroon op Polens opkomst was de beëdiging van oud-premier Donald Tusk tot president van de Europese Raad op 1 december 2014.

Ondanks deze successen is de sfeer in Polen niet ontspannen. De mensen kunnen nog niet geloven dat het nu echt goed gaat. 'Misschien ligt het in onze volksaard', vertelt de Pools-Nederlandse schrijfster Bozena Van Mierlo-Dulinska. 'Wij zijn angstig om optimisme te tonen. Wanneer ik als kind aan het spelen was, zei mijn moeder altijd: "Lach niet, want straks zul je huilen."'

Angst voor de toekomst is er zeker. Sinds de val van de Sovjet-Unie luisteren veel Polen, met name de ouderen in de

Routeschema

Breedband in Iran, autofabrieken in China: elke regio langs de nieuwe zijderoute biedt andere troeven in het internationale economische verkeer. Haroon Sheikhs imaginaire reis voert langs de volgende regio's:

➔ **Duitsland, de morele supermacht**
Groene energie

➔ **Oost-Europa, schuivende grenzen**
Landbouwproducten

➔ **Rusland, tussen chaos en grootmacht**
Aardgas

➔ **Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte**
Bouw en constructie

➔ **Iran, de koninklijke weg**
Breedbandverbindingen

➔ **China, de schoolmeester van de wereld**
Auto- en machinefabrieken

Nieuwe wegen

Onder de stofwolken van de Euraziatische steppe en achter de sluiers van Teheran bloeit een onvermoede ondernemersgeest.

De nieuwe hotspots worden verbonden door kabels, spoorlijnen en de geduldige handelsstrategie van Duitsland. Opkomende regio's zijn

een belangrijk thema in FD Outlook. Zie fd.nl/search voor meer informatie over zijderoutes en transportverbindingen.

dorpen, dagelijks naar Radio Maryja. De zender wordt geleid door de priester Tadeusz Rydzyk, die behalve het radiostation ook een universiteit heeft opgericht. Het geluid van Radio Maryja is conservatief, nationalistisch en zwanger van complottheorieën. De nationalistische oud-premier Jaroslaw Kaczynski is vaak te gast op de zender, die Donald Tusk verwijt dat hij het te goed kan vinden met Angela Merkel. Radio Maryja kenmerkt zich door een sterk anti-Duits sentiment. Maar de grootste dreiging komt nu van elders.

De Poolse kranten staan vol verhalen over de dreiging van een Russische invasie. De inname van de Krim wordt gezien als het begin van een expansionisme dat Polen vaker heeft meegemaakt. Voor ons Nederlanders is Oekraïne ver weg, maar voor de Polen is het een buurland, wat hen gevoelig maakt voor Russische assertiviteit. Tijdens het EK in 2012 liepen Russische supporters door de straten van Krakau. Het beeld van Russische vlaggen in hun straten werd de Polen te veel en ze raakten slaags met de supporters. De historische wonden zijn nog vers in dit land.

Ik vraag mij af wat Poolse kinderen hierover in de geschiedenisles leren, dus ik bezoek een middelbare school in een buitenwijk van Krakau. Daar word ik gewezen op een bijzonder 19de-eeuws boek, *Pan Tadeusz* van Adam Mickiewicz. Het is het nationale epos en verplichte kost voor alle leerlingen. Het opent zo: 'Litouwen, mijn vaderland, jij bent als gezondheid. Hoeveel je waard bent, weet alleen degene die je is kwijtgeraakt.' Wat opmerkelijk: *Litouwen, mijn vaderland?*

In het Wilhelmus zingen wij ook over de Spaanse koning en Duits bloed uit een lang vervlogen verleden, maar de Poolse tekst heeft nog steeds actualiteitswaarde. Van de zestiende tot de achttiende eeuw was het Pools-Litouwse

Wantrouwen De Polen zijn bang optimisme te tonen: 'Lach niet, want straks zul je huilen'

Gespleten De oost-west-grens loopt door Oekraïne. Poetin stelde Tusk voor het land te delen

Donald Tusk, voorzitter van de Europese Raad. FOTO: HH

Gemenebest een van Europa's grootste en sterkste landen. Het land was progressief — de filosoof Rousseau schreef er een essay over — en de grondwet van 1791 was de eerste van Europa. Maar het tij keerde snel en het land verdween in 1795 van de kaart, verdeeld tussen Pruisen, Rusland en Oostenrijk. Dat zou Polen in de 20ste eeuw opnieuw gebeuren, toen het door Duitsland en de Sovjet-Unie werd verdeeld.

Na de val van het communisme, in 1991, waren veel landen bang dat de Oost-Europese grenzen weer zouden worden verlegd. Delen van westelijk Polen konden door Duitsland opgeëist worden, en in het oosten waren er elkaar overlappende claims van Polen, Litouwen, Oekraïne en Wit-Rusland. Er dreigde een conflict zoals in het voormalige Joegoslavië. Dit werd vermeden door het vooruitziende beleid van de Poolse president Lech Walesa en Krzysztof Skubiszewski, minister van buitenlandse zaken. Zij drongen erop aan om alle grenzen van 1945 aan te houden en 'Europese standaarden' te volgen. Het grote Polen zag af van alle claims op buurlanden: op voorwaarde dat zij dat ook zouden doen.

Ondanks interne oppositie respecteerden Poolse politici dat zij geen zeggenschap hadden over de Polen die in het naburige 'vaderland' Litouwen woonden en zo werd een ernstig conflict vermeden. Dit kwam niet alleen voort uit morele motieven. Poolse politici realiseerden zich dat als Rusland terug zou komen, Polen het sterkste stond als het goede relaties had met zijn buurlanden. Al aan het begin van de 20ste eeuw kwam de politicus Josef Pilsudski met het idee van een Intermarium: een bondgenootschap van de landen tussen de Oostzee en de Zwarte Zee, bedoeld om Ruslands invloed te verzwakken.

De hernieuwde Poolse angst sinds de annexatie van de Krim is dus begrijpelijk, want deze daad opent een enorm vat vol sluimerende grensconflicten. Terwijl ik het vlakke landschap vanuit de trein bekijk, bedenk ik dat Polen misschien

wel een van de meest ongelukkige locaties op aarde heeft: geplaatst tussen de grootmachten Duitsland en Rusland, maar zonder natuurlijke barrières die bescherming bieden. De geschiedenis heeft de Polen geleerd dat het lachen ze snel kan vergaan.

Zal het in de toekomst anders gaan? Sinds 1945 is Duitsland omgevormd tot een morele macht. Met de Ostpolitiek zocht het toenadering met het oosten zonder zich militair te profileren. Zou de goede band tussen Angela Merkel en Donald Tusk het model kunnen zijn voor een toekomstige samenwerking? In plaats van voormalig grondgebied op te eisen, zou Duitsland een economische fusie met Polen aan kunnen gaan. Dat zou Polen eindelijk een gevoel van veiligheid kunnen geven. Het land zou daardoor minder van Rusland te vrezen hebben, waardoor hun relatie ook zou kunnen verbeteren.

Polen mag zich zorgen maken, Oekraïne is al het strijdtoneel geworden van het krachtenveld op de Euraziatische vlakte. Je kunt zien dat de grens tussen oost en west dwars door dit land loopt. Het westen van Oekraïne was lange tijd onderdeel van het Pools-Litouwse Gemenebest. Het is nog steeds katholiek en wil graag bij de EU. Maar het orthodoxe oosten ziet zijn toekomst bij Rusland.

Het gebied is van grote strategische waarde. Oekraïne was ooit de graanschuur van Europa doordat het veel 'zwarte aarde' ('tsjernoziem') heeft: bijzonder vruchtbare landbouwgrond. Buitenlandse invasies en desastreus economisch beleid hebben die productie geremd, maar het potentieel is enorm. Oekraïne is daarnaast rijk aan grondstoffen en het is de verbinding van Rusland met Centraal-Europa en de Zwarte Zee, waardoor de Russische vloot de wereldzeeën op kan. Daarom is de havenstad Sebastopol op de Krim zo belangrijk voor Rusland.

Oekraïne is bovendien emotioneel belangrijk voor de Russen. Velen zien het als een onderdeel van het moederland en leggen het begin van hun cultuur bij de middeleeuwse 'Kievse Rus'.

Eind vorig jaar zei de vorige Poolse minister van buitenlandse zaken Radoslaw Sikorski dat Poetin in 2008 aan Donald Tusk had aangeboden Oekraïne tussen Rusland en Polen te verdelen. Tusk ging niet in op dit onwaarschijnlijke voorstel, ook omdat hij weet hoe Polen zelf ooit door andere mogendheden is opgeslokt. Na de annexatie van de Krim stuurde het Russische parlementslid Vladimir Zjirinovski, die vaak radicale nationalistische standpunten verkondigt, een brief naar de ambassades van Polen, Hongarije en Roemenië met het voorstel om samen met Rusland Oekraïne te verdelen. Poetin zelf sprak in april 2014 over Novorossiia, Nieuw Rusland, een historische term voor het gebied dat van Oost-Oekraïne via de Krim tot aan Moldavië reikt.

Opmerkelijk is dat dit soort geluiden niet meer alleen uit Rusland komt. De omstreden Hongaarse premier Viktor Orban, die een sterke band heeft met Poetin, riep vorig jaar op om de 200.000 etnische Hongaren in Oekraïne meer autonomie te geven. Hij komt ook op voor de Hongaarse minderheden in Roemenië, Slowakije en Servië. Tegen de Hongaarse Roemenen zei hij dat de liberale democratie gefaald had en dat hij die wil vervangen met de volgens hem meer competitieve 'illiberale staat'. Het model hiervoor zijn Rusland, Turkije en China — landen die ik later op mijn reis nog zal bezoeken.

Oost-Europa is een vat vol grensconflicten en etnische spanningen. Denk ook aan het betwiste Transnistrië in Moldavië, de etnische Russen in de Baltische staten, de Roma in het hele gebied, en natuurlijk de Balkan. 'Elke dader in de Balkan-oorlogen van de jaren negentig presenteerde zichzelf als het laatste bastion van Europese beschaving tegen oriëntaalse barbarij', aldus de Sloveense filosoof Slavoj Zizek. Slovenië meende de grens tussen Centraal-Europa en de Balkan te zijn. De Kroaten zijn westerse katholieken en trokken een grens met het orthodoxe oosten. De orthodoxe Serviërs zagen zichzelf als de verdedigers van het christendom tegen de Bosnische moslims. Juist die laatste hebben zich volgens Zizek het meest beschaafd gedragen.

De grenzen in Oost-Europa zijn altijd fragiel geweest en de inname van de Krim is daar een voorbeeld van. Wij West-Europeanen geven het te weinig aandacht. Ten onrechte. De grote Britse strateeg Halford John Mackinder ontwikkelde begin 20ste eeuw de Heartland-theorie, waarin hij Oost-Europa als de sleutel zag voor de wereldheerschappij. Dat leek lange tijd overtrokken, maar zolang wij het raadselachtige gedrag van Rusland niet begrijpen, zullen wij die gedachte serieus moeten

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie op een onderzoek naar de invloed van tradities op moderne samenlevingen. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij Dasyam en bericht de komende maanden over zijn tocht naar het Oosten.

Onbegrepen steppestaat tussen oost en west

Wat is Rusland? En wat wil het in Oekraïne? Het grootste land van de wereld is als een grillige feniks: nu eens fragiel, dan weer machtig. Te midden van grootmachten balanceert het tussen abrupte ineenstorting en driftige agressie.

Haroon Sheikh

Voorafgaand

'Morele supermacht zet koers naar het Oosten'

(14 februari jl.)

...Terwijl tijdens de Koude Oorlog vooral de Amerikanen de confrontatie zochten met de communistische landen, ontwikkelde Duitsland een eigen Ostpolitik. Na de Tweede Wereldoorlog moest het land zich moreel rehabiliteren.

De fragiele landkaart die Oost-Europa heet

(14 maart jl.)

...Tijdens het EK in 2012 liepen Russische supporters door de straten van Krakau. Het beeld van Russische vlaggen in hun straten werd de Polen te veel en ze raakten slaags met de supporters. De historische wonden zijn nog vers in dit land.

Hrwaait een koel briesje op het terras waar ik uitkijk over de Zwarte Zee. Alles lijkt rustig in Sebastopol. Wanneer het deze zomer warmer

wordt, zal de Krim vollopen met Russische toeristen.

Naast me is een groepje jongeren in een verhitte discussie over een programma op Russia 24, dat op een tv-scherm wordt vertoond. Ik raak met ze in gesprek. De vriendelijke studenten vertellen mij over het programma. Vroeger was er ieder uur enkele minuten nieuws op de staatszender. Sinds 2014 vertoont men bijna alléén nog maar nieuws. Vooral over het lijden van de Oekraïense bevolking onder de 'barbarij' van het regeringsleger. 'Hoeveel zien jullie hiervan in het Westen?' Niet veel, moet ik bekennen. Ik vraag de jongeren hoe het programma heet. 'Agitatie en propaganda'. Hoorde ik dat goed? 'Ja, zo heet het.'

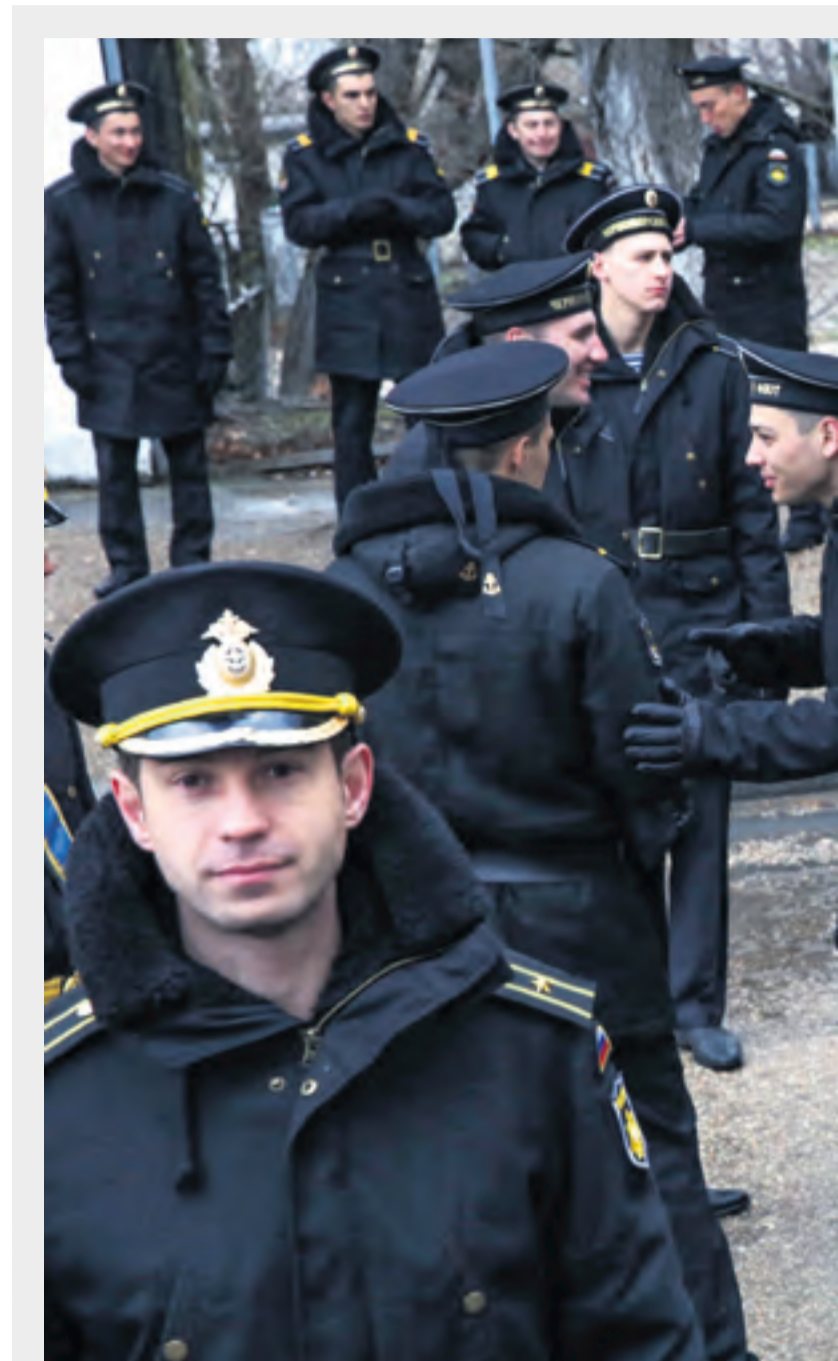
We komen te spreken over de Russische visie op de Krim. Direct na de val van de Sovjet-Unie in 1991 accepteerde Rusland niet dat de regio een onderdeel van Oekraïne zou worden en in 1993 verklaarde het Russische parlement Sebastopol tot een federale stad van Rusland. Dat veranderde pas in 1997, toen Rusland een leaseovereenkomst met Oekraïne tekende, die in 2010 verlengd werd tot 2048. Russen hebben hier de overhand en, de Oekraïense en Tataarse minderheden uitgesloten, stemden bij het referendum voor aansluiting bij Rusland.

De facto was de Krim dus al Russisch. Toch blijft er het gevoel dat in februari 2014 iets belangrijks is gebeurd. Van de negentiende-eeuwse Krim-oorlog tot de meeting van Stalin, Churchill en Roosevelt in Jalta in 1945: op de Krim zijn vaker grote veranderingen ingezet. Heeft Poetin nu zijn ware gezicht getoond?

Rusland is al lang een raadsel voor ons. Het is bij verre de grootste staat van de wereld. Hoe kan één land elf tijdzones hebben en zowel aan Noorwegen als aan Mongolië grenzen? Hoort het bij het oude Europa of het opkomende Azië — of bij geen van beide? Westerse media schetsen tegenstrijdige beelden van het land: soms is het een gevaarlijke grootmacht, soms een fragiele staat aan de rand van de afgrond. Hoe divers mensen er ook over denken, Rusland laat niemand koud. Het fascineert ons.

Er zijn kanten aan Rusland die ons vertrouwd zijn. De werken van Dostojevski en Tolstoj, Tsjaikovski en Stravinsky, Kandinsky en Tarkovski zijn hoogtepunten van de Europese beschaving. De meest westerse stad van het land is Sint-Petersburg, in 1703 door Peter de Grote gesticht. De verlichte tsaar, die het dragen van baarden beboette en in Rusland de westerse jaartelling invoerde, reisde veel door Europa en was een bewonderaar van ons land, waar hij als scheepsbouwer werkte. Volgens de overlevering is de rood-wit-blauwe Russische vlag op de Nederlandse gebaseerd. De oude band die wij in het Nederland-Rusland-jaar 2013 wilden vieren werd overschaduwed door incidenten met Greenpeace-activisten en mishandelde diplomaten.

De laatste leider van de Sovjet-Unie, Michail Gorbatsjov, appelleerde ook aan het westerse karakter van Rusland, toen hij in 1987 sprak over 'ons gemeenschappelijke Europese huis'. Tegenwoordig verbindt energie Rusland met Europa. Eerder op

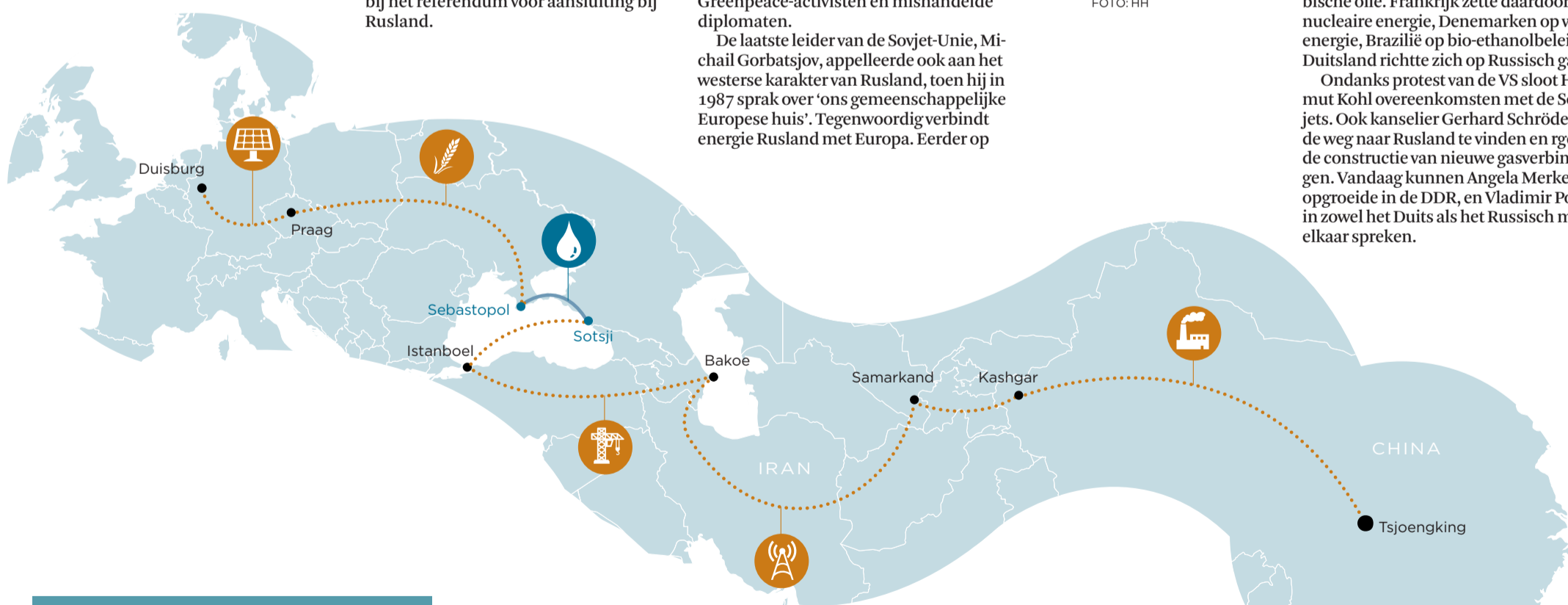

Russische mariniers van de Zwarte Zee-vloot in de havenstad Sebastopol op de Krim.

FOTO: HH

mijn reis zag ik al duidelijk tekenen van Duitslands beleid, dat al sinds de jaren zestig wordt gevoerd, van toenadering tot het oosten: Ostpolitik. De oliecrises van de jaren zeventig maakten veel landen bewust van hun afhankelijkheid van Arabische olie. Frankrijk zette daardoor in op nucleaire energie, Denemarken op windenergie, Brazilië op bio-ethanolbeleid, en Duitsland richtte zich op Russisch gas.

Ondanks protest van de VS sloot Helmut Kohl overeenkomsten met de Sovjets. Ook kanselier Gerhard Schröder wist de weg naar Rusland te vinden en regelde de constructie van nieuwe gasverbindingen. Vandaag kunnen Angela Merkel, die opgroeide in de DDR, en Vladimir Poetin in zowel het Duits als het Russisch met elkaar spreken.

Routeschema

Breedband in Iran, autofabrieken in China: elke regio langs de nieuwe zijderoute biedt andere troeven in het internationale economische verkeer. Haroon Sheikh's imaginaire reis voert langs de volgende regio's:

Duitsland, de morele supermacht
Groene energie

Oost-Europa, schuivende grenzen
Landbouwproducten

Rusland, tussen chaos en grootmacht
Aardgas

Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte
Bouw en constructie

Iran, de koninklijke weg
Breedband

China, schoolmeester van de wereld
Auto's en machinefabrieken

Nieuwe wegen

Onder de stofwolken van de Euraziatische steppe en achter de sluiers van Teheran bloeit een onvermoede ondernemersgeest.

De nieuwe hotspots worden verbonden door kabels, spoorlijnen en de geduldige handelsstrategie van Duitsland. Opkomende regio's zijn

een belangrijk thema in FD Outlook. Zie fd.nl/search voor meer informatie over zijderoutes en transportverbindingen.

Vanaf de Krim reis ik oostwaarts naar Sotsji. In de stijl van Peter de Grote stampde het nieuwe Rusland hier een moderne infrastructuur uit de grond om in februari 2014 de prestigieuze Olympische Spelen te hosten. De stadions liggen er verlaten bij, wachtend op het WK voetbal van 2018. Sotsji doet denken aan het Potemkin-dorp: de mobiele stelling die tsarina Catharina de Grote op haar tour over de Krim in 1787 moest laten denken dat het gebied ontwikkeld was. Kort na de Spelen, nadat de protesten in Oekraïne uitbraken, liet Rusland de wereld een minder vriendelijk gezicht zien.

Het conflict intensifieerde het grote schaakspel met Europa's energietoevoer, dat al jaren gaande is. Projecten als de Nabucco-pijplijn moesten gas uit Irak, Azerbeidzjan en Turkmenistan via Turkije 'onder Rusland door' naar Europa leiden, wat concurreerde met de South Stream, waarvoor Rusland Europese landen had gepaaid. Europa sloeg terug door South Stream tegen te werken, waardoor de Russen in december aangaven het project te stoppen en nieuwe infrastructuur via Turkije aan te gaan leggen, waardoor alternatieve lijnen via Turkije minder interessant worden.

De energiestrijd is niet nieuw. In het verleden moest Shell zijn belang in een gasproject op Sakhalin verkleinen. Rusland doet nu militaire oefeningen en versterkt havens dicht bij de smeltende Noordpool en investeert in energiebedrijven in Centraal-Europa. Zo kan Litouwen sinds kort gas uit andere landen importeren door een lng-terminal, die de naam Onafhankelijkheid draagt. Het zijn allemaal zetten op dit complexe schaakbord. Ook relevant in deze context is de toenadering van Iran tot het Westen. Later op mijn reis kom ik hierop terug.

Europa werkt nu aan een Energie Unie. De confrontatie met Arabische staten in de jaren zeventig leidde tot

Oost en west Petersburg keek altijd naar het westen, Moskou naar het oosten

Schaken met gas De strijd om de Russische gaspijplijnen met Azië en Europa is een complex schaakspel

Tsaar Peter de Grote, die in de 18de eeuw Rusland moderniseerde.

AFBEELDING: HH

Europese verdeeldheid. Zal de huidige confrontatie met Rusland de politieke wil creëren om één front te vormen? Maar Europa is niet een. De Russische media besteden veel aandacht aan de Hongaarse premier Orbán, de Griekse Syriza-regering en de Franse Marine Le Pen, die een pro-Russisch geluid laten horen en als bondgenoten worden gezien.

Terwijl Rusland worstelt met het Westen, kijkt het ook oostwaarts. Tijdens de crisis vorig jaar, toen westerse landen Rusland probeerden te isoleren met sancties, sloot het een dertigjarig contract met China voor gaslevering. Het signaal was duidelijk: Rusland heeft opties.

Al jaren wordt gewerkt aan versterking van de band met het oosten. In 1996 was Rusland samen met China, Kazachstan, Kirgistan en Tadzjikistan een van de Shanghai Five. Toen in 2001 Oezbekistan toetrad, werd het omgedoopt tot de Shanghai Cooperation Organisation, een alliantie die met de Navo moet concurreren. Zou dit een sterke militaire alliantie kunnen worden? Rusland speelt ook een rol in het creëren van alternatieven voor westerse instituten. Met de BRIC-landen richt het concurrenten op voor de Wereldbank en het IMF.

Sint-Petersburg kijkt westwaarts, Moskou naar het oosten. Toen Napoleon in 1812 het verlaten Moskou innam, vond hij de orthodoxe kerken met hun uivormige toppen meer op moskeeën dan op kerken lijken. Volgens hem hadden de Russen achter de Europese buitenkant meer overeenkomsten met de Aziatische steppevolkeren: 'Krab een Rus, en je vindt eronder een Tataar', zei Napoleon.

De Tataren waren de Mongoolse horden die in 1237 het rijk van de Kievse Russen veroverden. Ruim twee eeuwen lang sloten zij Rusland van het Westen af en bestuurden het met harde hand. Nergens anders lieten de Mongolen zo sterk hun sporen na als in Rusland. Tsaar Nicolaas I werd 'Djengis Khan met een telegraaf' genoemd en Stalin 'Djengis Khan met een telefoon'. Is Poetin de Grote Khan met een smartphone?

Deze historische band maakt Rusland nog geen natuurlijke partner van Aziatische grootmachten. Zelfs in de Koude Oorlog, toen het net als China communistisch was, was er veel wantrouwen. Er stonden in de jaren zestig meer Russische soldaten aan de grens met China dan aan die met West-Europa. Ook achter de recente gasovereenkomst gaat een complexe relatie schuil. Al jaren werd er onderhandeld. Toen Rusland vorig jaar dringend internationale steun nodig had, moest het instemmen met de lagere prijs die China afdwong.

Zou Rusland noch bij Europa, noch bij Azië horen? De escalatie rondom Oekraïne horende toen president Janoekovitsj samenwerking met de EU veruilde voor aansluiting bij de Euraziatische Unie, een door Rusland gedomineerd handelsblok dat op 1 januari 2015 werd gelanceerd. Westerse economen verwachten er weinig van. 'Maar veel Russische economen zien een structureel probleem in het wereldwijde kapitalisme en de rol van de dollar', vertelt Andrej, die in Sotsji op vakantie is. 'Zij geloven dat er in de toekomst een aantal grote economische blokken zullen zijn met hun eigen munt en interne markt.' Zou de Euraziatische Unie een nieuwe politieke scheidslijn markeren?

Rusland is de grootmacht van de Euraziatische landmassa. Hierdoor leek het volgens de negentiende-eeuwse filosoof Tocqueville op Amerika. Terwijl andere landen uitgegroeid waren, expandeerden deze twee landen verder: 'Amerika's veroveringen werden gemaakt met de ploegschaar, die van Rusland met het zwaard.' Het ene rijk is dus gebaseerd op commercie, het andere op macht.

Die macht is één kant van Rusland. Enorme fragiliteit is de andere kant, doordat het, anders dan Amerika, omgeven is door andere machten. Het enorme land is als een feniks die al eeuwen balanceert tussen driftige expansie en

abrupte ineenstorting. Het machtige rijk van de grote tsaren was aan het begin van de twintigste eeuw zwak, verloor een oorlog van Japan in 1905 en onderging de revolutie in 1917.

Een paar decennia later sloeg het terug: het versloeg Duitsland, Europa's machtigste leger, waarna het inderdaad de halve wereld ging domineren. Maar kremlinologen konden niet voorzien hoe snel deze grootmacht in de jaren negentig weer van de kaart verdween. Vervolgens is onder Poetin razendsnel weer een machtig Rusland opgestaan.

Vanuit Ruslands historie is zijn wantrouwen te begrijpen. In Oost-Europa zag ik hoe veel landen Russisch expansionisme vrezen. Maar Ruslands open vlakten hebben het altijd kwetsbaar gemaakt. Mongolen, Fransen en Duitsers hebben grote verwoestingen aangericht. Altijd balancerend op de rand hebben Russen steeds vertrouwd op sterke leiders. Sergej Eisensteins film uit 1944 over Ivan de Verschrikkelijke laat zien hoe de tsaar worstelde met chaos als hij niet met harde hand regeerde. Stalin, de rode tsaar, bewonderde de film. 'Tsaar' Poetin staat voor hetzelfde dilemma.

En de brug tussen Europa en het Verre Oosten wordt niet alleen bewoond door Russen. Overal langs de zuidgrens, van de Kaukasus tot aan Centraal-Azië, ligt de islamitische wereld. In Rusland wonen naar schatting 16 miljoen moslims.

Als onze media aan het Kremlin refereren, zien wij niet het regeringsgebouw, maar de Sint-Basilkerk. Deze orthodoxe kerk werd gebouwd door Ivan de Verschrikkelijke als symbool van Ruslands overwinning op buitenlandse machten. Catharina geloofde in Ruslands missie als 'het Derde Rome' om de christelijke wereld te leiden. Zij wilde Constantinoepel heroveren op de Turken. De huidige relatie tussen Rusland en Turkije is relatief kalm: ook Turkije is afhankelijk van Russisch gas.

Tijdens de boottocht over de Zwarte Zee denk ik terug aan de Krim. Het werd geannexeerd omwille van de Russische bevolking en de geschiedenis. Toen Catharina de Grote het veroverde, vergeleek zij het met de Duizend-ene-nacht — het gebied behoorde tot het Ottomaanse Rijk. Tien procent van de Krim-bewoners is Tataars, een bevolkingsgroep die banden heeft met Turkije en door dit land wordt gesteund. Terwijl ik de immens drukke haven van Istanboel nader, zie ik hoe deze oude rivaal van Rusland weer een grootmacht aan het worden is. Zou een sterker Turkije ooit Ruslands eigen strategie tegen hem gebruiken en een claim op de Krim kunnen leggen, gebaseerd op de historie en de Turkse bevolkingsgroepen die beschermd moeten worden? Of zullen zij in een multipolaire wereld hun strategische belangen aan elkaar kunnen verbinden?

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie op een onderzoek naar de invloed van tradities op moderne samenlevingen. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij Dasyam en bericht de komende maanden over zijn tocht naar het Oosten.

Het nieuwe Turkije bouwt bruggen

Sinds de opkomst van Recep Tayyip Erdogan is de Turkse politiek omstreden, maar economisch is het land nu sterk en staat het weer op de wereldkaart. De vraag is: gaat het voormalige Ottomaanse Rijk echt herleven?

Voorafgaand

Morele supermacht zet koers naar het Oosten

(14 februari jl.)

...Terwijl tijdens de Koude Oorlog vooral de Amerikanen de confrontatie zochten met de communistische landen, ontwikkelde Duitsland een eigen Ostpolitiek. Na de Tweede Wereldoorlog moest het land zich moreel rehabiliteren.

De fragiele landkaart die Oost-Europa heet

(14 maart jl.)

...Tijdens het EK in 2012 liepen Russische supporters door de straten van Krakau. Het beeld van Russische vlaggen in hun straten werd de Polen te veel en ze raakten slaags met de supporters. De historische wonden zijn nog vers in dit land.

Onbegrepen steppestaat tussen oost en west

(18 april jl.)

...Westerse media schetsen tegenstrijdige beelden van Rusland: soms is het een gevaarlijke grootmacht, soms een fragiele staat aan de rand van de afgrond. Hoe divers mensen er ook over denken, Rusland laat niemand koud. Het fascineert ons.

Haroon Sheikh

N iemand let op de tunnel waar we doorheen gaan. Iedereen praat door, terwijl ik besef hoe de metro in een paar minuten onder het water van de Bosporus door rijdt. Ik zit in de recent geopende Marmaray-lijn van Istanboel, die twee continenten verbindt. Tien minuten geleden stapte ik in Azië in, nu ben ik in Europa.

Enkele minuten later moet iedereen op stel en sprong de metro uit. Alle wegen rond het Taksimplein zijn afgesloten. Morgen is het 1 mei, Dag van de Arbeid, waarop altijd gedemonstreerd wordt. Maar met het oog op de protesten van de laatste jaren op het centrale plein heeft de regering-Erdogan dit verboden. De sfeer in de binnenstad is gespannen.

In de taxi naar mijn hotel valt me op hoeveel er in Istanboel wordt gebouwd. Er wordt nu ook een autotunnel onder de Bosporus gegraven, de Eurasia Tunnel, en er wordt een derde brug overheen gelegd: de Yavuz Sultan Selim-brug. Deze immense stad van vijftien miljoen inwoners bouwt ook aan het grootste vliegveld van de wereld. In Turkije worden internationale energienetwerken aangelegd en het GAP-project voor Zuid-oost-Anatolië moet de grensstreek met Syrië en Irak revitaliseren via investeringen in landbouw, irrigatie, onderwijs en infrastructuur.

Turkije slaat nieuwe paden in, terwijl het oude wegen naar het Westen lijkt af te sluiten. Welke rol zal Turkije in de toekomstige wereldorde hebben? President Erdogan voert campagne voor de parlementsverkiezingen van 7 juni met de slogan 'Het Nieuwe Turkije'. Veel mensen geloven dat het land zich weg van Europa richting het Midden-Oosten beweegt. Wat is dit nieuwe Turkije?

Europees gericht

'Geen idee', zegt Gani, een 23-jarige Koerdisch-Alevitische student. 'Wij worden overvallen door de Islamitische horden van de AKP die ons intimideren.' Retorisch gaat hij verder: 'Betekent Het Nieuwe Turkije invoering van de sharia? Of meer corruptie en decadentie?'

Gani behoort tot de Europees georiënteerde Turkse elite, die een lange geschiedenis heeft in dit land. In de negentiende eeuw startte het Ottomaanse Rijk de *Tanzimat*: hervormingen gemodelleerd op het Westen. Een mooi symbool hiervan is het Dolmabahcepaleis, met Engelse kroonluchters, Duitse vazen en een Franse stijl. Dit moderne paleis uit 1856 moest de zwakte van het rijk maskeren, dat toen al als 'de zieke man van Europa' bekendstond. Het Turkse rijk stortte tijdens de Eerste Wereldoorlog in, waarna generaal Mustafa Kemal, later bekend als Atatürk ('Vader van de Turken') de macht greep.

Atatürk keerde zich nog verder af van de Ottomaanse traditie, met als doel het land te moderniseren. Hij zette de sultan en de kalief af en maakte Ankara tot hoofdstad. Hij verbande de islam uit de publieke ruimte, verving de fez door de westerse hoed en maakte van de Aya Sofia-moskee een museum. Ook verving hij het Arabische schrift door het Romeinse, waardoor in één klap veel geschiedenis ontoegankelijk werd voor latere generaties.

De nieuwe seculiere Kemalistische elite bestuurde decennialang het land, gesteund door het leger. Sinds de protesten van 2013 in het Gezi-park gaan zij weer massaal de straat op. Het begon als een protest tegen de vervanging van dit park naast het Taksimplein door een winkelcentrum en een te renoveren militaire barak uit de Ottomaanse tijd. Maar het initieerde een golf van protest tegen de regering die op 1 mei jl. weer uitbarstte. De politie zette traangas en waterkanonnen in en pakte meer dan honderd mensen op.

Zero problems policy

In de twintigste eeuw greep het Turkse leger verschillende malen in wanneer islamitische partijen aan de macht dreigden te komen. Totdat in 2002 Recep Tayyip Erdogan's AK-partij won. Erdogan was burgemeester van Istanboel geweest en had zich ingezet voor de groeiende groep conservatieve arbeiders die hier uit Anatolië heen waren getrokken. Zijn verkiezingszege volgde op een economische crisis in 2001, waarbij verschillende banken failliet waren gegaan en het IMF te hulp moest schieten.

Routeschema

Van breedband in Iran tot autofabrieken in China: elke regio langs de nieuwe zijde-route biedt andere troeven in het internationale economisch verkeer. Haroon Sheikh's imaginaire reis voert langs de volgende regio's:

➔ **Duitsland, de nieuwe morele supermacht**
Groene energie

➔ **Oost-Europa, schuivende grenzen**
Landbouw

➔ **Rusland, tussen chaos en grootmacht**
Aardgas

➔ **Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte**
Bouwsector

➔ **Iran, de koninklijke weg**
Breedband

➔ **China, schoolmeester van de wereld**
Auto's en machine-fabrieken

Nieuwe wegen

Onder de stofwolken van de Euraziatische steppe en achter de sluiers van Teheran bloeit een onvermoede ondernemersgeest.

De nieuwe hotspots worden verbonden door kabels, spoorlijnen en de geduldige handelsstrategie van Duitsland. Opkomende regio's zijn

een belangrijk thema in FD Outlook. Zie fd.nl/search voor meer informatie over zijderoutes en transportverbindingen.

De nieuwe regering-Erdogan revitaliseerde het land snel, waarna Turkije een van de hardst groeiende economieën van de wereld werd. Gesteund door dit succes wist de AK-partij gestaag de macht van het leger en het seculiere establishment terug te dringen.

Met minister van buitenlandse zaken Ahmet Davutoglu, die nu premier is, richtte Erdogan Turkijes buitenlandse beleid op het Midden-Oosten. Davutoglu ontwikkelde een 'zero problems policy': tijdens de Koude Oorlog had Turkije als Navo-lid moeizame relaties met zijn buurlanden, maar nu wilde het een onafhankelijke koers varen en met alle bureaus, ook Armenië en Koerdisch Irak, goede relaties opbouwen.

Een tijd lang ging het voor de wind met dit beleid. Met het Koerdische bestuur van Noord-Irak sloot Ankara energie-deals en de Arabische lente zou van Tunesië tot Egypte islamistische partijen aan de macht kunnen brengen, met wie de Turkse regering affiniteit had.

Maar het tij is inmiddels gekeerd. De regering in Bagdad heeft ingegrepen tegen het beleid van de Koerden om zelfstandig olie te exporteren, Morsi werd in Egypte afgezet en in Syrië woedt een burgeroorlog met internationale gevolgen. Volop problemen dus.

Ottomaanse revival

In een winkel in Galata valt mijn oog op een dvd getiteld *1453*. Het lijkt een dure epische Hollywoodproductie. Maar welke Amerikaan maakt een film over het jaar waarin Constantinopel door de Turken werd veroverd? Het blijkt een lokale productie met Engelse ondertiteling.

De film opent met een voorspelling uit de tijd van de profeet Mohammed dat moslims ooit de stad zullen veroveren. We zien een wellustige christelijke elite die het onderspit delft tegen nobele islamistische Ottomanen. Ik ken genoeg westerse films over de kruistochten of de strijd van de Grieken tegen Perzen en Trojanen, maar er bestaat dus ook een genre vanuit omgekeerd perspectief.

Het hart van Istanboel: de Turkse hoofdstad heeft een grote aantrekkingskracht op toeristen, vluchtelingen en jonge studenten uit islamitische landen.

FOTO: HH

Neo-Ottomanen Soaps over de sultan trekken kijkers van Irak tot Bosnië: het gebied dat ooit Ottomaans was

Kosmopoliet Istanboel is een alternatief voor islamitische studenten die niet naar het Westen kunnen

Great Game Net als in de negentiende eeuw strijden de grootmachten weer om invloed in Centraal-Azië

De film verheerlijkt het Ottomaanse verleden en is sterk politiek geladen. President Erdogan is een fan van *1453*. De neo-Ottomaanse golf wordt ook aan premier Davutoglu toegeschreven. Er gaan geruchten dat de regering weer een moskee wil maken van de Aya Sofia. Critici van de president trekken ook de analogie met het verleden en verwijten hem zich als een sultan te gedragen.

Erdogan is niet over alle dramatiseringen van het Ottomaanse verleden tevreden. *Magnificent Century* is een Turkse soap rond de glorieuze sultan Suleiman (1494-1566), vol met intriges, actie en seks. Over deze minder vrome uitbeelding van de Ottomanen zei Erdogan dat 'wij ons onze sultans zo niet herinneren'.

De commerciële revival van de Ottomaanse traditie is sterker dan de politieke. De soap is niet alleen in Turkije populair maar trekt tweehonderd miljoen kijkers, van Irak tot Bosnië: precies het gebied van het oude Ottomaanse Rijk.

Voordat de sultan een 'zieke man' werd, leidde hij een van de machtigste rijken in de wereld, dat reikte van Algerije tot de Kaukasus en dat ooit op de poorten van Wenen klopte. Vanuit hun strategische gelegen land en met hun talent voor organisatie domineerden de Turken een gefragmenteerde regio van Arabische stammen en etnische groepen in de Kaukasus en de Balkan.

Het Ottomaanse Rijk werd gevreesd tot in Nederland. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog riepen de protestanten die streken tegen het katholieke Spanje 'Liever Turks dan paaps'. De Turken werden bewonderd en gevreesd: *Turkenfurcht*. Op het Old Town Square in Praag, dat ik eerder op mijn reis bezocht, staat op een astronomische klok de Turk afgebeeld naast andere gevaren, zoals de hebzucht en de dood.

Zou het opkomende Turkije opnieuw een regionale of wereldmacht kunnen worden? Zowel in Oost-Europa als in het Midden-Oosten verschuiven de machtsverhoudingen en neemt de macht van het Westen af. Ik vraag me af of Turkije

in dit regionale vacuüm zal stappen zoals het honderden jaren geleden deed. Turkijes nieuwe identiteit ligt niet in aansluiting bij Europa of het Midden-Oosten. Het is meer een zelfstandige entiteit, een Ottomaans Rijk 2.0.

Het Turkije van Atatürk was gebaseerd op een eenduidige Turkse nationaliteit, waardoor het op gespannen voet stond met minderheden, zoals de grote groep Koerden. Met het veranderen van Turkije kan ook dit veranderen. Ankara zoekt nu toenadering tot de Koerden en onderhandelt met de PKK.

Maar dit proces is niet zonder risico's. Turkije kijkt met argwaan hoe de internationale gemeenschap de Koerden in Noord-Irak, Syrië en Zuidoost-Turkije militair steunt in de strijd tegen Isis.

Ook de verhouding met de Armeniërs en hun bondgenoten blijft gespannen. Hoewel Turkije recent energieovereenkomsten met Rusland sloot, benadrukken Turkse kranten de oude rivaliteit tussen beide landen. Bij de honderdjarige herdenking in april noemde Rusland de massamoorden van 1915 op de Armeniërs 'genocide'. Turkije reageerde met de opmerking dat Rusland als geen ander weet wat genocide is, verwijzend naar de wandaden van de Sovjet-Unie in Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal-Azië, vaak tegen Turkse en islamitische bevolkingsgroepen.

Magneet Istanboel

Maar onder het politieke speelbord is een ander proces gaande. Het nieuwe Turkije is een magneet voor vele bevolkingsgroepen, niet alleen toeristen, maar ook vluchtelingen uit Syrië en Irak.

In mijn hotel in Istanboel ontmoet ik Sohail, een student uit Pakistan. De band tussen beide landen is goed. Turkse bedrijven bouwen de metro van Lahore, zoals ze bouwen in het hele Midden-Oosten. Sohail zegt dat veel studenten uit de islamitische wereld die niet makkelijk naar het Westen kunnen, worden aange trokken door het kosmopolitische Istanboel. Dit borduurt voort op een bijzondere Ottomaanse traditie. Elk wereldrijk moet ervoor zorgen dat het bestuur niet in handen komt van rijke families die de macht voor eigen gewin gebruiken. De Chinezen ontwikkelden hier tegen een professionele bureaucratie, de Turken hadden de *devshirme*. Uit het hele rijk werden getalenteerde niet-islamitische jongens gezocht, die vervolgens getraind werden voor dienst aan de sultan. Zij kregen hoge posities in het janissarenleger of aan het hof, als vizier. Deze groep was gebaseerd op verdienste, ambitie en loyaliteit aan de sultan, omdat zij als outsiders geen andere belangen in de politiek hadden. Ze konden rijk en machtig worden, maar konden dat niet aan hun kinderen doorgeven, zodat er geen gevestigde elite ontstond. Op deze manier hebben getalenteerde Albanen, Bosniërs en Grieken decennialang het Ottomaanse Rijk bestuurd.

Ook in de toekomst zou Turkije weer een multi-etnisch kosmopolitisch rijk kunnen worden, dat steeds weer wordt voortgestuwd door de ambitie van nieuwkomers. Turkijes organisatiekracht kan zowel een geavanceerde moderne economie creëren als een

machtspositie verkrijgen in de harde werkelijkheid van het Midden-Oosten. Dit is het vuur waarin een dynamische grootmacht van Eurazië wordt gesmeed.

Naar Bakoe

In Istanboel neem ik de trein oostwaarts door Anatolië, waar ik via de hoofdstad Ankara langs steden als Konya en Kayseri reis. Hier vind je de 'Anatolische tijgers': handelaren en ondernemers die tegelijkertijd vrome moslims zijn, vergelijkbaar met de Nederlandse traditie van calvinistische ondernemers. In deze wereld lijkt de islam niet op gespannen voet te staan met een moderne economie, maar zijn zij aan elkaar verbonden.

Terug in Ankara neem ik een vlucht naar de Kaukasus: naar Bakoe, de hoofdstad van Azerbeidzjan. De binnenstad staat hier vol statige gebouwen die even goed in Wenen of Berlijn hadden kunnen staan. Hier werd in de negentiende eeuw Europa's eerste olieplatform gebouwd, wat de Zweedse gebroeders Nobel naar de stad toe trok. Zo belangrijk was Bakoe voor de controle over energie en de Euraziatische vlakte dat Adolf Hitler tijdens zijn invasie van Rusland alles op alles zette om de stad te veroveren en zo de Sovjet-Unie economisch te verlammen. Nu strijden grote westerse energiebedrijven om deze markt.

Dit is een andere regio waarmee het groeiende Turkije zich verbindt. Zeventig jaar lang was Azerbeidzjan deel van de Sovjet-Unie en als sjjiitisch land heeft het banden met Iran. Maar de sterkste banden heeft het met Turkije, zo wordt mij duidelijk. Verschillende mensen vertellen mij dat de Azeri en de Turkmenen, die aan de overzijde van de Kaspische Zee wonen, broeders zijn van de Turken. Oorspronkelijk kwamen de Turken uit Centraal-Azië en ze hebben nog steeds sterke culturele banden met de regio. De olie- en gasreserves van Azerbeidzjan en Turkmenistan maken deze landen aantrekkelijk voor de groeiende, maar energiearme economie van Turkije.

Ik heb een taxi de stad uit genomen om uit te kijken over de Kaspische Zee. De nieuwe handelsroutes en infrastructuur hier volgen de oude zijderoute. Maar het is ook het gebied van de *Great Game*: de 19e-eeuwse strijd tussen de grootmachten om de controle over het hartland van Azië. Die is opnieuw losgebarsten. Tegenwoordig proberen Turken, net als Europeanen, Amerikanen en Chinezen voet aan de grond te krijgen in deze regio. Aan weerszijden van de Kaspische Zee staan de oude grootmacht Rusland en het opkomende Iran. Na decennia van confrontatie is Iran nu een proces van toenadering tot het Westen begonnen, waardoor het een belangrijke rol in de internationale betrekkingen kan gaan spelen. Ik ga op weg naar Teheran, mijn volgende stop.

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie op een onderzoek naar de invloed van tradities op moderne samenlevingen. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij Dasyim en bericht de komende maanden over zijn tocht naar het Oosten.

Het 'paradijs' Iran kent vele gezichten

Iran kent een rijke cultuur, die zich beweegt tussen liberalisering en radicalisering. Onder hervormer Rohani lijkt het land zich weer te openen — en blijkt dat de islamitische revolutie het land ook moderner heeft gemaakt.

Haroon Sheikh

Voorafgaand

Morele supermacht zet koers naar het Oosten
(14 februari)

...Terwijl tijdens de Koude Oorlog het Westen, en vooral Amerika, de confrontatie zocht met de communistische landen, ontwikkelde Duitsland een eigen Oostpolitiek. Na de Tweede Wereldoorlog moest het land zich moreel rehabiliteren.

De fragiele landkaart die Oost-Europa heet
(14 maart)

...Tijdens het EK in 2012 liepen Russische supporters door de straten van Krakau. Het beeld van Russische vlaggen in hun straten werd de Polen te veel en ze raakten slaags met de supporters. De historische wonden zijn nog vers in dit land.

Onbegrepen steppestaat tussen oost en west
(18 april)

...Westerse media schetsen tegenstrijdige beelden van Rusland: soms is het een gevaarlijke grootmacht, soms een fragiele staat aan de rand van de afgrond. Hoe divers mensen er ook over denken, Rusland laat niemand koud. Het fascineert ons.

Het nieuwe Turkije bouwt bruggen
(16 mei)

...Sinds de opkomst van Recep Erdogan is de Turkse politiek omstreken, maar economisch staat het land nu op de wereldkaart. Het nieuwe Turkije is een magneet die velen trekt: van westerse toeristen tot oosterse studenten. Gaat het Ottomaanse Rijk herleven?

Maryams geblondeerde haar is onder haar hidjab te zien. Ze lacht als ik vraag hoeveel van haar vrienden sociale media gebruiken. 'Je hoeft niet te tellen. Iedereen van ons gebruikt Facebook en Twitter.' Ik ben verbaasd, en vraag de andere jongeren met wie ik in Teheran op een terras zit naar de censuur. 'Sociale media zijn soms geblokkeerd, ja. Dan moet je even wachten tot iemand de software heeft om hier omheen te komen.'

De Arabische Lente begon in 2009 met de groene beweging in Iran. Jongeren gingen de straat op tegen de herverkiezing van Mahmoud Ahmadinejad als president. In tegenstelling tot in Tunesië, Egypte en Libië overleefde het regime en bleef het aan de macht. Toch is daarna veel veranderd. In 2013 werd de hervormer Hassan Rohani president. Het land is opener geworden.

Maryam en haar vrienden hebben grote verwachtingen. 30 juni 2015 is de grote dag; dan is de deadline voor het akkoord met de vaste leden van de VN Veiligheidsraad en handelspartner Duitsland over Irans nucleaire programma. Als de afspraken over restricties en internationaal toezicht worden ondertekend, kan een eind worden gemaakt aan 35 jaar vijandelijkheden met het Westen.

Dit is al zichtbaar in het Midden-Oosten, waar Iran voorzichtig meedoet in de strijd tegen IS. Is dit het begin van een grotere rol in de regio? Diverse commen-

tatoren en de leiders van Israël en Saoedi-Arabië vertrouwen het nieuwe Iran niet. Is de toenadering van Rohani geen list van een kwaadaardig regime, dat ooit dreigde Israël van de kaart te vegen, dat veroordeelden stenigt en Amerika vaak Grote Satan noemt? Ik wil uitzoeken wat deze toenadering precies behelst.

De eerste verbazing was al op de Iraanse ambassade in Nederland: ik moest invullen hoeveel geld ik mee zou nemen. Ik had niet beseft dat mijn pinpas daar niet werkt en dat Iraanse rials in Nederland niet zijn te krijgen! Alles wat ik dacht uit te geven moest contant mee, om lokaal gewisseld te worden. Het is een van de effecten van de westerse sancties.

Die sancties waren bedoeld om de groeiende macht van Iran in te dammen. Die was indirect vergroot door de War on Terror. In 2001 zetten de VS in Afghanistan de Taliban af, een vijand van Iran. In 2003 vielen de VS Irak binnen: Irans grote historische rivaal. Daarna kwam in Bagdad een sjiiitische regering aan de macht die sterke banden heeft met Iran. Met bondgenoten als Assad (Syrië) en Hezbollah (Libanon) en protesten van lokale sjiiiten tegen de soennitische regering in Bahrein en Saoedi-Arabië groeide de invloed van Iran sterk.

Onder Obama willen de VS, ondanks de strijd tegen IS, de activiteiten in het Midden-Oosten afbouwen: Amerika's schaliegasproductie stijgt en Washington wil zich op andere delen van de wereld richten. Redenen dus voor een meer pragmatische relatie met Teheran. In de hotels zie ik dat Aziatische zakenlieden de weg naar het land al hebben gevonden. Ook de toeristen volgen langzaam: vorig jaar verdubbelde het aantal bezoekers en het is al bijna onmogelijk om

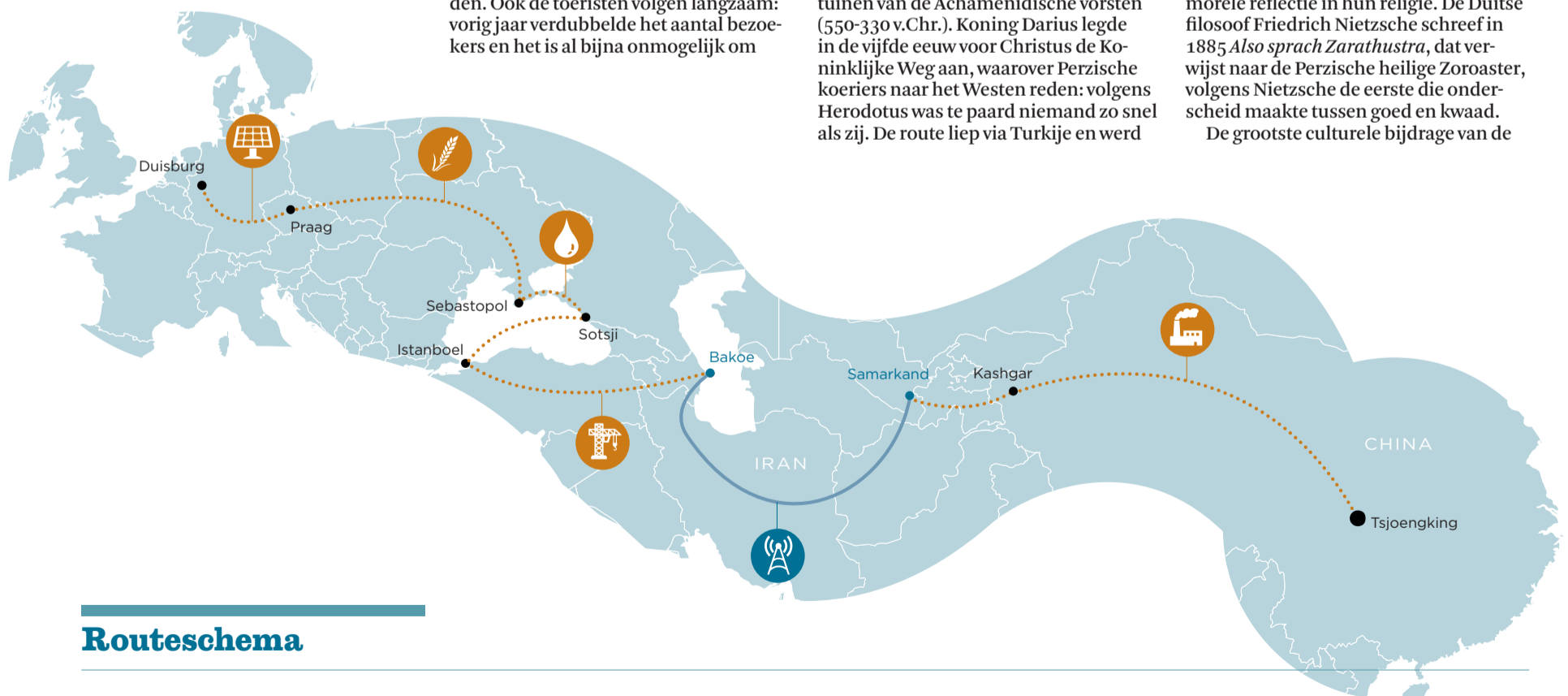
een hotelkamer te vinden in de Iraanse hoofdstad. Een imposante trekpleister in Teheran is de Azadi-toren. Dit modernistische gebouw met traditionele motieven werd in 1971 door de sjah gebouwd om 2500 jaar Iraanse beschaving groots te vieren.

De oude Perzen hadden al een geavanceerde beschaving. Ons woord 'paradijs' komt van 'pairidaeza', de naam voor de tuinen van de Achamenidische vorsten (550-330 v.Chr.). Koning Darius legde in de vijfde eeuw voor Christus de Koninklijke Weg aan, waarover Perzische koeriers naar het Westen reden: volgens Herodotus was te paard niemand zo snel als zij. De route liep via Turkije en werd

later via de zijderoute aan China verbonden. De Perzen concurreerden met de Turken, op wie zij grote culturele invloed uitoefenden, net als op de Indiase Mogul-dynastie. Ook de Arabieren imiteerden de Perzen, maar ze vonden hen ook ketteren en decadent. De Perzen zagen de Arabische stammen als barbaren, maar ze vreesden hen wel.

De Perzen brachten filosofische en morele reflectie in hun religie. De Duitse filosoof Friedrich Nietzsche schreef in 1885 *Also sprach Zarathustra*, dat verwijst naar de Perzische heilige Zoroaster, volgens Nietzsche de eerste die onderscheid maakte tussen goed en kwaad.

De grootste culturele bijdrage van de

Routeschema

Van breedband in Iran tot autofabrieken in China: elke regio langs de nieuwe zijderoute biedt andere troeven in het internationale economisch verkeer. Haroon Sheikh's imaginaire reis voert langs de volgende regio's:

➔ **Duitsland, de nieuwe morele supermacht**
Groene energie

➔ **Oost-Europa, schuivende grenzen**
Landbouw

➔ **Rusland, tussen chaos en grootmacht**
Aardgas

➔ **Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte**
Bouwsector

➔ **Iran, de koninklijke weg**
Breedband en energie

➔ **China, 's werelds schoolmeester**
Auto's en machinefabrieken

Nieuwe wegen

Onder de stofwolken van de Euraziatische steppes en achter de sluiers van Teheran bloeit een onvermoede ondernemersgeest.

De nieuwe hotspots worden verbonden door kabels, spoorlijnen en de geduldige handelsstrategie van Duitsland. Opkomende regio's zijn

een belangrijk thema in FD Outlook. Zie fd.nl/search voor meer informatie over zijderoutes en transportverbindingen.

Iraniers aan de wereld is waarschijnlijk hun poëzie, zoals die van de middeleeuwse dichters Hafez en Sa'di. Vele Iraniers kunnen deze gedichten citeren. Goethe werd geïnspireerd door Hafez, en een passage van Sa'di hangt boven de ingang van het VN-gebouw in New York. Geestelijke vorming en spiritualiteit tekenen de Iraniers, een volk van idealisten die het paradijs op aarde willen creëren. Dat geldt ook voor de geestelijken die het land sinds de revolutie van 1979 regeren. Al heeft bij hen de poëzie en morele reflectie plaatsgemaakt voor strenge islamitische orthodoxie. Waarom werd dit 'paradijs' zo radicaal?

Fatwa op tabak

De sjah woonde tot zijn val, in 1979, in het Sa'dabad-paleis in Teheran. De sieraden, de spiegels en het meubilair zijn sterk beïnvloed door Franse smaak. Dit heb ik vaker gezien op mijn reis over de Euraziatische vlaktes: het imiteren van de macht en cultuur van Engeland en Frankrijk. Sa'dabad doet denken aan Frederik de Grottes Sanssouci in Potsdam en aan Abdulmeccids Dolmabahce-paleis in Istanboel. De grootse Iraanse architectuur van Persepolis, de Sjah-moskee in Isfahan en het Golestan-paleis in Teheran maakten plaats voor imitaties van het Westen.

De Perzische glorie begon in de 18de eeuw te bezwijken onder druk van moderne legers. Vanuit het noorden viel het imperialistische Rusland binnen via de Kaukasus, vanuit India kwamen de Engelsen. Beide landen dwongen concessies af: militair, politiek en economisch.

Een daarvan was het monopolie op tabak, dat in 1890 aan een Brits bedrijf werd gegeven. De Iraanse geest verzette zich: een religieus leider sprak een fatwa uit tegen het gebruik van tabak, die breed werd opgevolgd, zelfs door de vrouwen van de sjah, die het monopolie aan de Engelsen had gegeven. Beschaamd moest hij weer onderhandelen met de Britten. Al ver voor de revolutie van 1979 voerden Iraanse geestelijken strijd tegen buitenlandse machten.

Twee jonge Iraanse vrouwen lopen langs de portretten van ayatollah Ruhollah Khomeini (1902-1989), de vader van de islamitische revolutie van 1979, en de huidige geestelijk leider, Ali Khamenei, in de hoofdstad Teheran.

FOTO: MORTEZA NIKOUBAZL / ZUMA WIRE

**Spiritueel
Iran is een land van reflectie en poëzie, maar ook van verzet tegen externe machthebbers**

**Radicalisering
Ahmadinejad kwam aan de macht door de armoede in het land en het beleid van Bush
Studentes
Twee derde van de studenten in Iran is vrouw, mede als gevolg van de revolutie van 1979**

In de 19de eeuw bleef Perzië onafhankelijk omdat de Russen en de Britten met elkaar concurreerden. Door de opkomst van Duitsland werden beide grootmachten plots bondgenoten. Er kwam een plan om Iran te splitsen in een noordelijk, Russisch deel en een zuidelijk, Engels deel. Maar Perzië werd gered door de Russische Revolutie van 1917: het plan met Engeland ging van tafel. Ook al wordt Rusland vaak als bondgenoot van Iran gezien, hun relatie is altijd problematisch geweest. Opmerkelijk genoeg waren in de 20ste eeuw de Amerikanen de belangrijkste vrienden van Iran.

Na de Eerste Wereldoorlog stortte het Ottomaanse Rijk in en ging hervormer Atatürk Turkije leiden. In Perzië kwam in 1925 legerleider Reza aan de macht, die zijn beleid naar Atatürk modelleerde: een modern leger, centralisatie van de macht, investeringen in infrastructuur en onderwijs. Reza keek naar het Westen, maar ook naar het verre verleden, en koos de dynastieke naam Pahlavi.

Toch hield de internationale inmenging in Iran aan, nu gedreven door olievondsten. Engeland zette de Anglo-Persian Oil Company op, de voorganger van BP. Premier Mossadeq wilde in 1953 de olie-industrie nationaliseren. Uit angst voor zijn socialistische beleid steunde de CIA Operatie Ajax: een coup die de sjah alle macht gaf. Wat volgde was 'gharbza-degi' ('westoxificatie'): een periode waarin de westerse cultuur domineerde. In deze context vond de Iraanse revolutie plaats: een antiwesterse revolutie.

Wortels radicalisme

Mijn Iraanse vrienden nemen mij mee naar het woonhuis van Ruhollah Khomeini, die de revolutie van 1979 leidde, tot zijn dood in 1989. Een simpel en klein huis, waar hij als hoogste leider ministers ontving en het volk toesprak. Wat een contrast met het paleis van de sjah!

De revolutie die Khomeini leidde was gericht tegen buitenlandse inmenging en werd breed gesteund. In ballingschap in Parijs had hij de werken van linkse an-

ti-imperialistische denkers bestudeerd. Al snel nam de revolutie een conservatieve, autoritaire vorm aan.

Het is belangrijk om op te merken dat al een jaar na de revolutie de Iraakse dictator Saddam Hoessein Iran binnenviel, die dacht het in chaos verkerende buurland makkelijk te kunnen verslaan. Maar de oorlog zou acht jaar duren: ruim een miljoen Iraniers sneuvelde. Op muren in het hele land staan afbeeldingen van de martelaren van die oorlog. Die herinnering is nog vers, wat mooi in beeld is gebracht in Thomas Erdbrinks *Onze man in Teheran*. Ik vraag me af: hoe had het regime eruitgezien als er geen oorlog met Irak had plaatsgevonden?

Toen Khomeini overleed in 1989 sloeg Iran een liberalere weg in. Onder Rafsanjani en Khatami werd een 'dialoog tussen de beschavingen' opgezet en verzwakte de grip van het regime op het maatschappelijk middenveld.

Maar onder Mahmoud Ahmadinejad werd het regime vanaf 2005 weer radicaler. De Iraniers wijzen mij op de omstandigheden van zijn opkomst. Na 9/11 werd Iran door president Bush in de Axis of Evil geplaatst. Daarop maakte Ali Khamenei, de geestelijk leider, zich sterk voor een radicalere president. Er was ook een andere oorzaak. Grote steden als Teheran waren volgelopen met arme plattelandsarbeiders die leden onder de zwakke economie en hoge inflatie. De altijd eenvoudig geklede Ahmadinejad was een populistische outsider. Zijn imago deed meer denken aan Hugo Chavez dan aan Osama Bin Laden.

Onder de huidige president Rouhani lijkt Iran weer de liberale weg in te slaan, al bekritisieren hardliners de toenadering tot het Westen. De periode Ahmadinejad leert ons twee lessen voor de toekomst: als de confrontatie met het Westen weer opblaait, en als de regering de armen te weinig helpt, kan opnieuw een radicale leider aan de macht komen.

Ik vlieg naar de oostelijke stad Kerman om een filosofieconferentie bij te wonen. De vrouwen in het auditorium dragen allen dezelfde zwarte gewaden, maar zij zijn wel in de meerderheid: twee derde van alle Iraanse studenten is vrouw. Zij gaan straks meer politieke invloed krijgen. 'Iran heeft al lang een levendig maatschappelijk middenveld', vertelt Saleh Zamani, die promoveert in Brussel. 'Anders dan in de Arabische buurlanden zie je hier om vijf uur ook veel vrouwen thuis komen van hun werk. Een vrouw kan geen president worden, maar in 2009 werd dr. Marzieh Vahid de eerste vrouwelijke minister.'

Dit is de ironie van de revolutie: ongewild maakte die Iran moderner. De islamitische ideologie greep terug op het verleden, maar revolutionairen moeten wel kunnen lezen en schrijven. Momenteel is 82% van de Iraniers geletterd: dat is meer dan elders in het Midden-Oosten.

Ook op andere terreinen is de Iraanse bevolking moderner geworden door het regime. Voor 1979 kreeg een vrouw gemiddeld zes kinderen, nu is dat een of twee: vergelijkbaar met in het Westen. Iraanse vrouwen worden ook opstandi-

ger. Een paar jaar geleden bestormden vrouwen een voetbalstadion, waar zij niet mogen komen. Het regime greep niet in.

Hier zit een paradox: het Iraanse regime is repressief jegens vrouwen, homoseksuelen en andere minderheden. Maar daaronder zit misschien wel de modernste bevolking van het Midden-Oosten. Ik hoor van ontwikkelingen waar onze media weinig over berichten. Door de oorlogen in Irak en Afghanistan zijn er in Iran veel vluchtelingen. Het land is stabiel en de verhoudingen met minderheden zijn redelijk. Er wonen in Iran ook Joden. Net als andere minderheden hebben zij een vaste eigen zetel in het parlement.

Dit is misschien wel de grootste ironie van de revolutie: terwijl de massa's in Egypte, Irak en Libië alleen kunnen dromen van een islamitische heilstaat, heeft 36 jaar ervaring de Iraniers geleerd dat dit niet de oplossing is. De geestelijken hebben door de macht ook vuile handen gekregen. Sommigen worden geassocieerd met corruptie en moord. Ik hoor de grap dat taxichauffeurs weigeren geestelijken mee te nemen. Ook zo maakt de revolutie het land moderner.

Nieuwe wegen

Iran is ook een van de meest staatsgeleide economieën in de wereld. Naast de staatsbedrijven maken de 'bonyads', religieuze liefdadigheidsinstellingen, een vijfde van de economie uit. Onder toezicht van geestelijk leider Khamenei helpen zij niet alleen de armen, maar sturen zij ook hotels, voedings- en autoproducenten aan. Met een bevolking van 80 miljoen kan de liberalisering van Iran de socialistische economie openen. In mei was in Berlijn een conferentie over Iraanse technologie-start-ups.

De grootste kansen liggen op het gebied van energie. Iran heeft de op een na grootste gasreserve van de wereld. Door de crisis met Rusland wordt Iran interessanter als energiebron voor Europa, samen met Irak, Azerbeidzjan en Turkmenistan. Dat lijkt op 'het ene onbetrouwbare regime vervangen door een ander', maar het strookt wel met Europa's plannen om leveranciers te diversifiëren. En Iran is militair veel minder dreigend dan Rusland.

Langzaam maar zeker strekt Iran zijn commerciële tentakels uit: van de haven van Dubai tot de geplande energielijn via Pakistan naar India, de 'peace pipeline'. Vanuit Kerman reis ik naar Samarkand in Oezbekistan. De architectuur getuigt hier van Iraanse invloed. Vrachtwagens uit Iran rijden af en aan. Moderne infrastructuur blaast de Koninklijke Weg van Darius en de dialoog tussen oost en west nieuw leven in. Van Samarkand loopt de oude zijderoute naar China, het eindpunt van mijn reis.

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie op een onderzoek naar de invloed van tradities op moderne samenlevingen. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij Dasyam en bericht de komende maanden over zijn tocht naar het Oosten.

China, leermeester van de wereld

Voorafgaand

Morele supermacht zet koers naar het Oosten
(14 februari)

Terwijl tijdens de Koude Oorlog het Westen, en vooral Amerika, de confrontatie zocht met de communistische landen, ontwikkelde Duitsland een eigen Oostpolitiek. Na

De fragiele landkaart die Oost-Europa heet
(14 maart)

...Tijdens het EK in 2012 liepen Russische supporters door de straten van Krakau. Het beeld van Russische vlaggen in hun straten werd de Polen te veel en ze raak-

Onbegrepen steppestaat tussen oost en west
(18 april)

...Westerse media schetsen tegenstrijdige beelden van Rusland: soms is het een gevaarlijke grootmacht, soms een fragiele staat aan de rand van de afgrond.

Het nieuwe Turkije bouwt bruggen
(16 mei)

...Sinds de opkomst van Recep Erdogan is de Turkse politiek omstreken, maar economisch staat het land nu op de wereldkaart. Het nieuwe Turkije is een

De vele gezichten van het paradijs Iran
(27 juni)

...De rijke oude cultuur beweegt zich tussen liberalisering en radicalisering. Onder hervormer Rohani lijkt het land zich weer te openen — en blijkt bovendien dat de islamitische revolutie het land moderner heeft gemaakt...

China is duizenden jaren het centrum van de wereld geweest. Het technologische en militaire overwicht van het Westen was dan ook moeilijk te verkroppen. Maar die periode van achterstand is bijna voorbij.

Haroon Sheikh

De Id Kah-moskee is een gigantisch gebouw. Ik sta ervoor, verblind door al het geel. Hiervoor reisde ik door Centraal-Azië, waar je een bizarre mix van werelden vindt: mensen van het mongolide ras met het islamitische geloof en een communistische geschiedenis. Kashgar lijkt sterk op die regio, maar inmiddels ben ik de grens met China overgegaan en bekijk de grootste moskee van het land.

Niet ver ervandaan staat een enorm standbeeld van Mao Zedong. Hij steekt zijn hand uit en lijkt nu China's markteconomie te verwelkomen. Een auto rijdt langs met de merknaam BYD. De naam betekent 'Build Your Dreams'. President Xi Jinping heeft ook een concept van de 'China Dream' geïntroduceerd. Waarvan dromen de Chinezen? Dat wil ik hier onderzoeken.

Het westen van het land is veel minder ontwikkeld dan de rijke oostkust, maar er wordt flink geïnvesteerd. Steeds meer mensen uit de volle steden in het oosten zoeken hier hun geluk.

De westelijke provincies zijn ook China's verbinding met andere Aziatische landen. Op 29 juni is op initiatief van China de 'Asian Infrastructure Investment Bank' (AIIB) opgericht. Na China zijn India, Rusland en Duitsland de

grootste aandeelhouders. Het instituut is onderdeel van een programma om de oude Zijderoute tussen China en Europa nieuw leven in te blazen via spoorwegen, pijpleidingen en telecommunificatie. Die oude route staat symbool voor de grootsheid van de Chinese beschaving. Om China te kunnen begrijpen moeten wij acht slaan op die grootse cultuur.

De Chinezen horen thuis in het rijk van antieke beschavingen, net als de oude Grieken, de Romeinen en de Egyptenaren. Maar alleen in China leeft die beschaving voort; de taal, het wereldbeeld en de moraal uit die tijd zijn nog steeds begrijpelijk en aansprekend voor Chinezen. China zal daarom een heel eigen pad van ontwikkeling volgen.

Terwijl veel uitgewisseld werd tussen de beschavingen van het Midden-Oosten, Europa en India, hebben de Chinezen bijna alles zelf ontwikkeld, van een eigen filosofie en besef van kunst tot een eigen politiek-economische orde met geavanceerde technologie. Chinezen zeiden dat de barbaren veel van China hebben geleerd, maar China nooit iets van de barbaren. De Mongolen hebben weliswaar China veroverd, maar hun Yuan-dynastie (1271-1368) was in een mum van tijd 'gesinificeerd'. China was letterlijk het centrum van de wereld, het Rijk van het Midden, zoals ze het zelf noemden.

Daarom was het zo moeilijk voor hen om het technologische en militaire overwicht van het Westen te accepteren. De Qing-dynastie (1644-1911) hield vast aan traditie, terwijl Europeanen steeds meer invloed en concessies eisten. Napoleon zou gezegd hebben 'laat China slapen, want wanneer de draak wakker wordt, zal ze de wereld doen schudden'.

Tijdens de Opiumoorlogen halverwege de 19e eeuw dwongen de Engelsen de draak om dit bedwelmende middel toe te laten. Dat was het begin van de 'eeuw van vernedering', zoals ze het hier noemen. Imperialistische Russen vielen vanuit het noorden binnen. Frankrijk en Duitsland wilden hun eigen invloedssfeer en in 1898 werd Hongkong in een van de 'ongelijke verdragen' voor honderd jaar aan Engeland geleased. Het traditionele keizerrijk stortte uiteindelijk in 1911 in, waarna Sun Yat-Sen een republikeins regime installeerde. Dat bleek niet in staat

de imperialistische Japanners tegen te houden. In het verzet tegen hen groeide de door Mao geleide communistische partij.

Vijandig tegenover de oude tradities die het land zouden hebben verzwakt, initieerde Mao vanaf 1948 een radicale en hardhandige modernisering. Zijn opvolger, Deng Xiaoping, begon de economie in 1979 open te stellen. Een markteconomie werd toegestaan, maar wel overzien door een staat met vijfjarenplannen. Sindsdien doet de ontwaakte draak de wereld schudden.

De reis

Op zijn vele bezoeken aan Oost-Europa, Centraal Azië en West-China raakte Haroon Sheikh onder de indruk van de economische kracht. Zijn indrukken en gesprekken zijn in deze 'virtuele reis' aaneengeschreven.

➔ **Duitsland, de nieuwe morele supermacht**
Industrieel powerhouse omarmt groene energie

➔ **Oost-Europa, schuivende grenzen**
Transitie naar een moderne landbouwconomie

➔ **Rusland, tussen chaos en grootmacht**
Brute machts-politiek met onmisbaar aardgas

➔ **Turkije, de Ottomaanse wedergeboorte**
Sterke bouwsector als symbool van ontembare groei

➔ **Iran, de koninklijke weg**
Groei wordt mogelijk dankzij breedband en energienetwerk

● **China, 's werelds schoolmeester**
Zo maak je auto's, machines, elektronica, en nog heel veel meer

Ruim drie decennia groeide de economie gemiddeld bijna 10% per jaar en honderden miljoenen mensen zijn boven de armoedegrens uitgetild.

China's model van staatsgeleid kapitalisme navolgen is niet eenvoudig, want het succes steunt op een geschiedenis van tweeduizend jaar keizerrijk. Al in 221 voor Christus verenigde de Qin-keizer een groot deel van het land. Al heel vroeg ontwikkelden de Chinezen een professionele bureaucratie die het respect van de bevolking genoot. Eveneens lang geleden bleek de Chinese staat al vaardig in het aanleggen van infrastructuur en logistiek. Wij kennen vooral de befaamde Muur, maar het Grote Kanaal dat de Gele en de Yangtze Rivier verbindt, is al vijftienhonderd jaar het grootste kanaal ter wereld.

Dit talent is niet verloren gegaan. Immense vliegvelden en dammen worden er gebouwd. Het Chinese spoornetwerk dat nu aangelegd wordt, is het grootste infrastructuurproject uit de wereldgeschiedenis. Onder de slogan 'One Road, One Belt' wordt dit netwerk verbonden aan de IJzeren Zijderoute: spoorwegen en pijplijnen naar de Pakistaanse haven Gwadar om energie directer naar China te kunnen vervoeren, verbindingen via Centraal-Azië naar Iran en Turkije, een upgrade van de Transsiberië Express, plannen om kanalen te graven in Thailand en Nicaragua zodat gevoelige flessenhalzen als de Straat van Malakka en het Panamakanaal vermeden kunnen worden, en treinverbindingen over de Euraziatische vlakte tussen steden als Duisburg en Chongqing.

Laatstgenoemde is overigens mijn laatste bestemming. Het is een zeer grote stad, diep in het binnenland. Nu de steden aan de kust rijker en dus duurder worden, moet de nieuwe infrastructuur productie naar dit soort steden verplaatsen en welvaart gelijkmatiger verdelen. Tegelijkertijd creëert de infrastructuur nieuwe landverbindingen, waarmee de Amerikaanse dominantie op zee omzeild kan worden.

Twxxn.
FOTO: MXX

Staatskunst
De bijzondere formule die China's geheim vormde, heette: staatsexamen

Infrastructuur
De oeroude kwaliteit is nooit verloren gegaan: China voert enorme projecten uit

Voorsprong
Twee millennia lang was China geavanceerder dan het Westen

Als minister van buitenlandse zaken kondigde Hillary Clinton in 2011 de 'Pivot to Asia' aan: De VS gaan zich meer richten op het Verre Oosten. Ondertussen kijken de Chinezen meer westwaarts. De Chinese economie hongert naar Russische grondstoffen en daarom is een langlopend energiecontract afgesloten. Door de toegenomen schalieproductie daalt de import van de VS uit het Midden-Oosten. Dit zal deze regio meer op Azië gericht doen zijn. China wil ook toegang tot Europa, de grootste markt van de wereld. China's immense omvang maakt het uniek: het hoeft niet per se binnen te dringen in bestaande markten, maar kan die zelf maken. Het land heeft jaren geïnvesteerd in de productiecapaciteit van Afrikaanse landen vanwege de Afrikaanse grondstoffen.

China is ook verantwoordelijk voor een van de weinige recente succesverhalen uit Griekenland, de haven van Piraeus, simpelweg door zijn eigen goederen naar die haven te sturen. Via de AIIB en de nieuwe Brics-bank omzeilt het land instituties als het IMF en de Wereldbank door een alternatieve internationale economische orde op te bouwen.

De meesterlijke staatskunst van de Chinezen heeft een geheim. Grote rijken kunnen namelijk gesticht worden door geweld, maar om eeuwen te blijven bestaan, hebben zij een bijzondere formule nodig. Bij de Chinezen was dat het staatsexamen. Terwijl overal ter wereld de kinderen van de adel regeerden, begon de Chinese staat al vroeg zijn functionarissen te selecteren op basis van hun vaardigheden, die gemeten werden in zware examens. Het traditionele China werd geregeerd door geleerde bureaucraten. Volgens de filosoof Leibniz was China vreedzaam en moreel zonder daar een geloof in hemel en hel voor nodig te hebben. Als je de cv's van de huidige Chinese leiders bekijkt, lijkt de traditie van geleerde bureaucraten nog steeds voort te leven. De grootste talenten besturen.

Respect voor onderwijs is diep geworteld in de confucianistische traditie. Het

leven wordt gezien als een continu proces van leren en verbeteren. Vaak hoor je dat de Chinese cultuur niet innovatief zou zijn en dat de Chinezen alleen kunnen kopiëren. Niets is minder waar. De boekdrukkunst, het kompas en het buskruit hebben de Chinezen zelf uitgevonden. Twee millennia lang waren zij rijker en geavanceerder dan het Westen. De Chinezen worden in het Westen onderschat, en dat is riskant.

China heeft verschillende grote internetbedrijven: Tencent, Alibaba, Baidu. Terwijl Europa daar niet in is geslaagd, kunnen Chinese platforms de concurrentie aangaan met de bedrijven van Silicon Valley. Zou het land nu al in de transitiefase verkeren van goedkope naar hoogwaardige productie, zoals Japan en Zuid-Korea eerder hebben gedaan? China is nu al een belangrijke speler in zonne-energie, elektronica, telecominfrastructuur en de bouw van hogesnelheidslijnen.

Hun oude traditie van continu leren passen de Chinezen nu toe op moderne markten en technologieën. Het is mogelijk dat China weer de leermeester van de wereld wordt. Naast al die productie komt na decennia investeren nu ook de Chinese consumptie op. Die koopt al een kwart van alle luxeartikelen in de wereld. Nog maar 6% van de Chinezen beschikt over een paspoort, wat iets zegt over hoe het Chinese toerisme nog kan groeien. Dit is nog maar het begin van een groot proces waarin een nieuwe economische infrastructuur om China heen gebouwd zal worden.

Op het station komt een goederentrein met auto-onderdelen uit Duisburg aan. Die zal later gevuld worden met Chinese elektronica en weer naar Europa reizen. Over de Euraziatische vlakte heb ik de

Haroon Sheikh

van krant naar boek naar film

Wie

Met een Pakistaanse vader en Suri-naamse moeder werd Haroon Sheikh in 1980 in Leidschendam geboren tussen drie culturen. Hij studeerde af in drie studies (bestuurskunde, filosofie en politicologie), en promoveerde op de relatie tussen traditie en modernisering. Hij is senior researcher voor DASYM Investment Strategies. Nu richt hij Technopolis op, een instituut voor onderzoek naar maatschappelijke verandering.

Wat

Jarenlang reisde Haroon op eigen initiatief door Oost-Europa, Centraal-Azië en West-China. In de 'vergeten' oude culturen tussen Duitsland en China ontdekte hij een sterke economische dynamiek, die nog weinig wordt herkend.

Krant

Zijn indrukken en gesprekken heeft hij herschreven tot één aaneengesloten, 'virtuele' reis, die afgelopen halfjaar in FD Outlook is gepubliceerd.

Boek en film

Volgend jaar wil uitgeverij Boom de reis in boekvorm publiceren. Filmmaker Josjah Kunkeler verkennt de mogelijkheden voor een documentaire.

sporen gevolgd van een nieuwe wereldorde. Subtiel en onder de radar van het alledaagse nieuws.

Duitsland positioneert zich als een morele macht en volgt een strategie van Ostpolitik. De Euraziatische Unie van Rusland kan een schakel gaan vormen. Tegelijkertijd bouwt het herrezen Turkije een brug tussen de continenten. Iran zal weer een knooppunt van handelswegen worden. De opkomende Chinese economie vormt met haar 'Westpolitik' het sluitstuk op deze nieuwe orde in Eurazië.

Vanaf Alexander de Grote en de Mongolen tot Napoleon en de Sovjet-Unie was het een droom om een groots rijk op deze vlakten te stichten. Het open terrein bracht volkeren met elkaar in contact, in concurrentie en samenwerking, verovering en handel. De diversiteit aan volkeren op deze vlakte heeft de creatie van een uniform rijk altijd verhinderd.

Vóór het tijdperk van de ontdekkingsreizigers en de opkomst van zeemachten als Engeland en Amerika, was dit de belangrijkste economische ader van de wereld. Misschien straks weer.

Op mijn reis ontdekte ik een subtielere logica. Een logica die de markten, grondstoffen en vaardigheden van een paar miljard mensen op de Euraziatische vlakte in een groot commercieel netwerk aan het verbinden is. Het is de logica van levende tradities.

Dr. Haroon Sheikh promoveerde in de politieke filosofie. Hij leidt de researchdivisie van investeringsmaatschappij DASYM. Dit is het slot van zijn verslag over de opkomende economieën tussen Duitsland en China.